

Protiobčel, to jsou diplomová práce vytvořené samostatně a pravomo, se kterých jsou
čerpána, aniž by se opíraly o obvyklýva své vědecké práci.

**Univerzita Karlova
Právnická fakulta**

**Diplomová práce
Právní následky rozvodu manželství v oblasti majetkové**

2006

Doc. JUDr. Senta Radvanová, CSc.

**Karin Tachecí
Mužikova 1795
Hradec Králové
500 08**

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vytvořila samostatně a prameny, ze kterých jsem čerpala, uvádím způsobem obvyklým pro vědeckou práci.

1 ÚVOD 1

2 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

3 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

4 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

5 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

6 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

7 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

8 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

9 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

10 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

11 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

12 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

13 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

14 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

15 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

16 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

17 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

18 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

19 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

20 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

21 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

22 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

23 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

24 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

25 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

26 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

27 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

28 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

29 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

30 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

31 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

32 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

33 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

34 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

35 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

36 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

37 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

38 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

39 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

40 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

41 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

42 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

43 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

44 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

45 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

46 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

47 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

48 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

49 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

50 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

51 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

52 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

53 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

54 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

55 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

56 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

57 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

58 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

59 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

60 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

61 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

62 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

63 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

64 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

65 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

66 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

67 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

68 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

69 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

70 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

71 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

72 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

73 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

74 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

75 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

76 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

77 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

78 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

79 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

80 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

81 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

82 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

83 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

84 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

85 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

86 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

87 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

88 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

89 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

90 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

91 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

92 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

93 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

94 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

95 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

96 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

97 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

98 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

99 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

100 ZÁKLADNÍ VÝCHOZÍ STAV 2

OBSAH

1) OBECNÝ ÚVOD.....	str. 6
2) ZÁNÍK A VYPOŘÁDÁNÍ SJM.....	str.11
❖ K MAJETKOVÝM POMĚRŮM MANŽELŮ OBECNĚ.....	str.11
❖ K SAMOTNÉMU ZÁNÍKU A VYPOŘÁDÁNÍ SJM OBECNĚ.....	str.11
❖ VYPOŘÁDÁNÍ SJM DOHODOU.....	str.14
❖ VYPOŘÁDÁNÍ SJM SOUDEM.....	str.22
❖ VYPOŘÁDÁNÍ SJM ZE ZÁKONA.....	str.33
❖ ZÁVĚR POJEDNÁNÍ O VYPOŘÁDÁNÍ SJM.....	str.33
3) ŘEŠENÍ BYTOVÉ OTÁZKY PO ROZVODU.....	str.34
❖ MOŽNOSTI USPOŘÁDÁNÍ BYTOVÝCH POMĚRŮ ZA TRVÁNÍ MANŽELSTVÍ A DOPADY ZÁNÍKU MANŽELSTVÍ ROZVODEM NA BYDLENÍ BÝVALÝCH MANŽELŮ.....	str.34
❖ OBECNÁ CHARAKTERISTIKA NÁJMU BYTU JAKO PRÁVNÍHO INSTITUTU.....	str.35
❖ VZNIK A OBSAH SPOLEČNÉHO NÁJMU BYTU MANŽELY.....	str.37
❖ DOPADY ROZVODU NA SPOLEČNÝ NÁJEM BYTU MANŽELY..	str.40
❖ ZÁVĚREČNÉ SLOVO K ŘEŠENÍ BYTOVÉ OTÁZKY PO ROZVODU..	str.54
4) VÝŽIVNÉ ROZVEDENÉHO MANŽELA JAKOŽTO DALŠÍ NÁSLEDEK ROZVODU MANŽELSTVÍ V MAJETKOVÉ OBLASTI.....	str.54
❖ POJEMVÝŽIVNÉHO.....	str.54
❖ VÝŽIVNÉ ROZVEDENÉHO MANŽELA.....	str.58
❖ ZÁVĚR KAPITOLY O VÝŽIVNÉM ROZVEDENÉHO MANŽELA.....	str.66
5) ZÁVĚR.....	str.67
6) SEZNAM LITERATURY.....	str.68

OBECNÝ ÚVOD

Manželství je institucí, která hraje ve společnosti zásadní a nezastupitelnou roli. Jde o formu soužití muže a ženy, jíž stát podporuje jakožto ideální podobu přirozené koexistence osob opačného pohlaví. Lze tvrdit, že jde o instituci právní, kdy vztahy v manželství vzniklé jsou upraveny zákonem, a to na rozdíl od soužití mimo manželství, které takovou úpravu postrádá. Okamžikem uzavření manželství je na budoucí vztahy mezi manžely třeba aplikovat komplex zvláštních pravidel, jenž si klade za cíl upevnění a stabilizaci vzájemných vztahů.

Normy, pojímající svým působením majetkovou oblast, v jejímž rámci se realizují vztahy mezi manžely, popř. mezi manžely a osobami třetími, nacházejí výraz v pojmu manželské majetkové právo. S uzavřením manželství nastupuje zvláštní modifikace práva závazkového a vlastnického. Jde-li o oblast práva vlastnického, vzniká jakési dvojí vlastnictví ke společnému majetku manželů, předmětné hodnoty jsou tímto okamžikem součástí společného jmění manželů (jeho úpravu najdeme v občanském zákoníku, č. 40/1964 Sb.). Každý manžel je vlastníkem celé věci, má právo věc držet, užívat, je však omezen stejným právem druhého manžela (R 42/1972). Pro oblast práva závazkového platí, že závazky, které jsou spjaté s majetkem ze společného jmění a které vzniknou za trvání manželství ve vztahu ke třetím osobám, jsou zásadně závazky solidárními (občanský zákoník tuto problematiku řeší v rámci režimu společného jmění manželů). Významný je i dopad uzavření manželství na bydlení manželů.

Občanský zákoník obsahuje regulaci společného nájmu bytu manžely, částečně diferencovanou v závislosti na tom, zda jde o byt družstevní či nikoliv. Zrod manželství se promítá i do dědického práva, manžel se stává spolu s dětmi zůstavitele dědicem v první dědické skupině (občanský zákoník). Dále uzavřením manželství vzniká mezi manžely vyživovací povinnost, což souvisí s povinností manželů si pomáhat a s hospodářským posláním rodiny (její úpravu najdeme v zákoně o rodině, č. 234/1992 Sb.). Jde svou podstatou o právo osobně majetkové.

Kromě dopadů uzavření manželství na majetkovou oblast můžeme pozorovat i změny ve sféře mimomajetkové, jakými jsou např. založení první domněnky určování otcovství (zákon o rodině), získání statusu osoby blízké (občanský zákoník), popř. stavení běhu promlčecí doby (občanský zákoník).

S příchodem nové éry moderních společností, ve kterých ustupuje do pozadí celospolečenská provázanost s hodnotami křesťanství, získávají ženy nezávislost na mužích, užívají masově antikoncepci a jejich pracovní vytíženost je souměřitelná s pracovním

nasazením někdejšího hlavního živitele rodiny, muže. Dále je patrný vzrůst počtu nesezdaných soužití, čtenější výskyt rozvodů stále méně často a v pozdějším věku uzavíraných manželství.

Progrese rozvodovosti je příznačná především pro mladší páry, které se často berou kvůli ženině těhotenství. Po krátké známosti a neplánovaném početí, kteréžto bylo příčinou urychleného sňatku, nastává mnohdy náhlá krize vztahu, završená rozvodem mladých rodičů. Mezi nejfrekventovanější příčiny rozvodu se dle statistik řadí především rozdílnost povah a názorů, neuvážený sňatek, nevěra, alkoholismus a nezáměr o rodinu. Bylo vysledováno, že k nejčtenějším rozvatům vztahů dochází čtyři roky po narození prvního dítěte. Tato doba se shoduje s časovým rozpětím, jenž se během vývoje člověka, rodiče, ustálilo jako tzv. perioda pevného vztahu, kdy rodiče zůstávaly spolu, aby se tak co možná nejlépe postaraly o potomka nacházejícího se v kojeneckém a časném dětském věku. Nedošlo-li v této fázi k novému početí, vytvořil se prostor pro založení nového vztahu.

ZÁNÍK A VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ K majetkovým poměrům manželů obecně

Jedním z právních následků zániku manželství rozvodem v majetkové oblasti je zánik a vypořádání SJM.

Předpokladem pro zánik manželství je jeho vznik. Právní úpravu vzniku a zániku manželství, důvodů jeho neplatnosti najdeme v zákoně o rodině (č. 94 / 1993 Sb.). Manželství je právní vztah muže a ženy, faktické soužití muže a ženy, tzn. druha a družky zákon neupravuje (s výjimkou ustanovení o dědictví, kde zákon faktické soužití druha a družky zmiňuje). Do rodinného práva nebyl zařazen institut partnerství osob stejného pohlaví, jejich případné soužití je možno upravit předpisy práva správního, dědického apod.

Předpokladem pro zánik společného jmění manželů je rovněž jeho vznik.. Vznik speciálního majetkového společenství - společného jmění manželů - je právě jedním z nejzásadnějších důsledků uzavření manželství. Majetkové poměry manželů upravuje občanský zákoník (č. 40 / 1964 Sb.). Budu-li napříště uvádět číslo paragrafu bez uvedení zákona, v němž jej lze najít, bude tímto zákonem míněn právě občanský zákoník.

Občanský zákoník touto zvláštní úpravou majetkových poměrů manželů sleduje utužení vztahů mezi nimi, posílení společných majetkových zájmů na úkor zájmů individuálních a prohloubení ekonomické solidarity mezi dvěma osobami s často nestejnými

OBECNÝ ÚVOD

Manželství je institucí, která hraje ve společnosti zásadní a nezastupitelnou roli. Jde o formu soužití muže a ženy, jíž stát podporuje jakožto ideální podobu přirozené koexistence osob opačného pohlaví. Lze tvrdit, že jde o instituci právní, kdy vztahy v manželství vzniklé jsou upraveny zákonem, a to na rozdíl od soužití mimo manželství, které takovou úpravu postrádá. Okamžikem uzavření manželství je na budoucí vztahy mezi manžely třeba aplikovat komplex zvláštních pravidel, jenž si klade za cíl upevnění a stabilizaci vzájemných vztahů.

Normy, pojímající svým působením majetkovou oblast, v jejímž rámci se realizují vztahy mezi manžely, popř. mezi manžely a osobami třetími, nacházejí výraz v pojmu manželské majetkové právo. S uzavřením manželství nastupuje zvláštní modifikace práva závazkového a vlastnického. Jde-li o oblast práva vlastnického, vzniká jakési dvojí vlastnictví ke společnému majetku manželů, předmětné hodnoty jsou tímto okamžikem součástí společného jmění manželů (jeho úpravu najdeme v občanském zákoníku, č. 40/1964 Sb.). Každý manžel je vlastníkem celé věci, má právo věc držet, užívat, je však omezen stejným právem druhého manžela (R 42/1972). Pro oblast práva závazkového platí, že závazky, které jsou spjaté s majetkem ze společného jmění a které vzniknou za trvání manželství ve vztahu ke třetím osobám, jsou zásadně závazky solidárními (občanský zákoník tuto problematiku řeší v rámci režimu společného jmění manželů). Významný je i dopad uzavření manželství na bydlení manželů.

Občanský zákoník obsahuje regulaci společného nájmu bytu manžely, částečně diferencovanou v závislosti na tom, zda jde o byt družstevní či nikoliv. Zrod manželství se promítá i do dědického práva, manžel se stává spolu s dětmi zůstavitele dědicem v první dědické skupině (občanský zákoník). Dále uzavřením manželství vzniká mezi manžely vyživovací povinnost, což souvisí s povinností manželů si pomáhat a s hospodářským posláním rodiny (její úpravu najdeme v zákoně o rodině, č. 234/1992 Sb.). Jde svou podstatou o právo osobně majetkové.

Kromě dopadů uzavření manželství na majetkovou oblast můžeme pozorovat i změny ve sféře mimomajetkové, jakými jsou např. založení první domněnky určení otcovství (zákon o rodině), získání statusu osoby blízké (občanský zákoník), popř. stavení běhu promlčecí doby (občanský zákoník).

S příchodem nové éry moderních společností, ve kterých ustupuje do pozadí celospolečenská provázanost s hodnotami křesťanství, získávají ženy nezávislost na mužích, užívají masově antikoncepci a jejich pracovní vytíženost je souměřitelná s pracovním

nasazením někdejšího hlavního živitele rodiny, muže. Dále je patrný vzrůst počtu nesezdaných soužití, čtenější výskyt rozvodů stále méně často a v pozdějším věku uzavíraných manželství.

Progrese rozvodovosti je příznačná především pro mladší páry, které se často berou kvůli ženině těhotenství. Po krátké známosti a neplánovaném početí, kteréžto bylo příčinou urychleného sňatku, nastává mnohdy náhlá krize vztahu, završená rozvodem mladých rodičů. Mezi nejfrekventovanější příčiny rozvodu se dle statistik řadí především rozdílnost povah a názorů, neuvážený sňatek, nevěra, alkoholismus a nezáměr o rodinu. Bylo vysledováno, že k nejčtenějším rozvatům vztahů dochází čtyři roky po narození prvního dítěte. Tato doba se shoduje s časovým rozpětím, jenž se během vývoje člověka, rodiče, ustálilo jako tzv. perioda pevného vztahu, kdy rodiče zůstávaly spolu, aby se tak co možná nejlépe postaraly o potomka nacházejícího se v kojeneckém a časném dětském věku. Nedošlo-li v této fázi k novému početí, vytvořil se prostor pro založení nového vztahu.

ZÁNÍK A VYPOŘÁDÁNÍ SPOLEČNÉHO JMĚNÍ MANŽELŮ K majetkovým poměrům manželů obecně

Jedním z právních následků zániku manželství rozvodem v majetkové oblasti je zánik a vypořádání SJM.

Předpokladem pro zánik manželství je jeho vznik. Právní úpravu vzniku a zániku manželství, důvodů jeho neplatnosti najdeme v zákoně o rodině (č. 94 / 1993 Sb.). Manželství je právní vztah muže a ženy, faktické soužití muže a ženy, tzn. druha a družky zákon neupravuje (s výjimkou ustanovení o dědictví, kde zákon faktické soužití druha a družky zmiňuje). Do rodinného práva nebyl zařazen institut partnerství osob stejného pohlaví, jejich případné soužití je možno upravit předpisy práva správního, dědického apod.

Předpokladem pro zánik společného jmění manželů je rovněž jeho vznik. Vznik speciálního majetkového společenství - společného jmění manželů - je právě jedním z nejzásadnějších důsledků uzavření manželství. Majetkové poměry manželů upravuje občanský zákoník (č. 40 / 1964 Sb.). Budu-li napříště uvádět číslo paragrafu bez uvedení zákona, v němž jej lze najít, bude tímto zákonem míněn právě občanský zákoník.

Občanský zákoník touto zvláštní úpravou majetkových poměrů manželů sleduje utužení vztahů mezi nimi, posílení společných majetkových zájmů na úkor zájmů individuálních a prohloubení ekonomické solidarity mezi dvěma osobami s často nestejnými

výdělkovými možnostmi a schopnostmi. V rámci manželského majetkového režimu, jímž se má na mysli způsob uspořádání práv a závazků k majetku, který má každý z manželů ve vlastnictví před uzavřením manželství a k majetku, jehož manželé nabudou po dobu trvání manželství, lze na jedné straně rozlišit režim oddělených majetků manželů (každý manžel zůstává vlastníkem jím nabytých hodnot) a na druhé straně režim manželského majetkového společenství. Majetkové společenství může být univerzální, to pak pojímá veškerý majetek nabytý každým z manželů či společně před i po uzavření manželství, čímž je vyloučena existence majetku výlučného. Majetkové společenství však může být omezené tím, že se jeho režim uplatní jen u věcí určitého druhu, případně u věcí nabytých ve stanoveném období (po uzavření manželství). V našem právním řádu upravené společné jmění má podobu právě omezeného majetkového společenství.

Bezprostředním předchůdcem společného jmění manželů bylo v našem právním řádu bezpodílové spoluvlastnictví manželů, jehož koncepci zákonodárce zakotvil v občanském zákoníku z roku 1964 a vyňal tímto úpravu majetkových poměrů manželů z rodinného práva.

Literatura často uvádí, že pojem bezpodílové spoluvlastnictví manželů (dále BSM) byl patrně vhodnější než záhy zvolené pojmenování – společné jmění manželů (dále SJM), jelikož lépe vystihuje podstatu vlastnictví manželů. Slovem „bezpodílové“ se spoluvlastnictví manželů vymezovalo proti podílovému spoluvlastnictví, kdy v prvním z uvedených případů nebyla míra účasti na majetku vyjádřena žádným způsobem, jednalo se tedy o vlastnictví bez podílu, kdy každý z manželů vlastnil celou věc, naproti tomu v případě druhém je ona míra účasti na právech a povinnostech ze vztahu spoluvlastnictví charakterizována podílem na společné věci, který je pojat jako ideální (tzn., že nejde o konkrétní, reálně vydělenou část).¹⁾ Vyjádření pomocí podílů se u BSM uplatnilo až v okamžiku jeho vypořádání, kdy východiskem byly podíly rovné (tak jako dnes u SJM). Nově zvolená terminologie nemá tedy takovou vypovídací hodnotu o podstatě institutu. Důvody, které zákonodárce vedly k užití nového pojmu lze vidět v pozměněném rozsahu majetkového společenství manželů, které aktuálně zahrnuje i práva a závazky (koncepte předmětu vlastnictví počítá jen s věcmi, nikoliv s právy a závazky).

Dle někdejšího znění občanského zákoníku spadalo do BSM vše, co mohlo být předmětem osobního spoluvlastnictví a co nabyt některý z manželů za trvání manželství, výjimkou pak byly věci nabyté darem či dědictvím, které si nabývající manžel podržel ve svém výlučném vlastnictví. Z BSM byly dále vyloučeny věci, které povahou a užíváním

¹⁾ Kratochvíl Z. a kol. Nové občanské právo. Orbis, 1965, str. 228 a násl.

sloužily osobní potřebě nebo výkonu povolání jednoho z manželů. Pohledávky a dluhy, přestože vznikly za trvání manželství v souvislosti s BSM, do BSM nepatřily, v případě zániku BSM však bylo třeba takové pohledávky a dluhy vypořádat analogicky dle § 149 a 150.

1. 8. 1998 nabyt účinnosti zákon č. 91 / 1998, který uvedl v život nový institut manželského majetkového práva – společné jmění manželů (SJM je systematicky zařazeno, stejně jako bylo BSM, do 2. části občanského zákoníku „, Věcná práva “). BSM se tedy od 1. 8. 1998 přeměnilo v SJM, věci, jež k 1. 8. 1998 tvořily předmět BSM, se staly součástí SJM. Šlo –li o věci sloužící výkonu povolání jednoho z manželů, které nejsou oproti dřívější úpravě BSM ze SJM vyňaty, tvořily tyto věci i nadále součást výlučného majetku manžela, kterému sloužily k výkonu povolání a byly v době transformace BSM na SJM v jeho vlastnictví. Zákon dále stanovil, že pohledávky a dluhy, které vznikly před 1. 8. 1998 a které se dle nové úpravy považují za součást SJM, se stávají jeho součástí.

SJM vzniká ze zákona uzavřením manželství, vzniká však i v manželství neplatném. Vznik SJM může být odsunut. Zákonným důvodem takového odsunutí je prohlášení konkurzu na budoucího manžela, který se tímto stává úpadcem. Uzavře -li pak úpadce v průběhu trvání účinků prohlášení konkurzu manželství, odkládá se vznik společného jmění ke dni zániku účinků prohlášení konkurzu. Smluvním důvodem odsunutí vzniku SJM je právní úkon muže a ženy, kteří chtějí uzavřít manželství, případně již manželů. Tito si mohou sjednat vznik SJM ke dni zániku manželství, a to až na věci tvořící obvyklé vybavení domácnosti. Taková smlouva musí mít podobu notářského zápisu. Po uzavření smlouvy nabývá každý z manželů majetek pro sebe, dojde – li k nabytí majetku oběma manžely, je majetek takto nabytý předmětem podílového spoluvlastnictví.

Zákon v § 143 stanoví, co spadá do SJM a co je z něj vyloučeno. Z důvodu ochrany třetích osob je dána vyvratitelná právní domněnka, že majetek manželů nabytý za trvání manželství se pokládá za společný, pokud není prokázán opak. Určení rozsahu SJM je zásadní při jeho vypořádávání, jehož předmětem je společný majetek manželů.

Do SJM tedy dle platné právní úpravy spadá majetek nabytý některým z manželů nebo jimi společně za trvání manželství, s výjimkou majetku získaného dědictvím či darem a majetku nabytého jedním z manželů výměnou za majetek náležející do výlučného vlastnictví tohoto manžela (§143 odst. 1). Majetkem zákon rozumí movité i nemovité věci, pohledávky, jiná práva a jiné penězi ocenitelné hodnoty. Autorky S. Radvanová a M. Zuklínová přiřazují k majetkovým právům jak práva věcná (práva z věcných břemen), tak práva závazková (právo užívací k najaté věci).

Zákon ze SJM též vylučuje věci sloužící osobní potřebě jen jednoho manžela a věci vydané dle restitučních předpisů jednomu z manželů, který měl vydanou věc ve vlastnictví před uzavřením manželství anebo jemuž byla věc vydána jako právnímu nástupci původního vlastníka (§143 odst. 1).

Nakonec mezi věci patřící do SJM řadíme i závazky, které některému z manželů nebo oběma manželům společně vznikly za trvání manželství, s výjimkou závazků, které se týkají majetku, náležejícího výhradně jen jednomu z manželů a s výjimkou závazků přesahujících svým rozsahem míru přiměřenou majetkovým poměrům manželů, které manžel převzal bez souhlasu druhého (§143 odst.2). Pakliže při převzetí závazku bez souhlasu druhého manžela dojde k překročení oné míry, která by byla přiměřená majetkovým poměrům manželů, případně závazek do výlučného majetku manžela, jenž závazek převzal a za jeho splnění odpovídá zavázaný manžel především svým výlučným majetkem a dále rovněž tak společným majetkem manželů. Jinak je tomu v případě, že je závazek součástí SJM. Tehdy za splnění závazku odpovídají manželé společně a nerozdílně a v případě, že není závazek splněn dobrovolně, může se věřitel hojit jak z majetku, patřícího do SJM, tak z výlučných majetků každého z manželů.

Do výlučného majetku manžel nabývá za předpokladu, že nejde o zákonem uvedený případ nabytí do SJM. Vcelku nevyváženě působí zvolená úprava rozvrhu výnosů a závazků z výlučného majetku. Výnosy z výlučného majetku putují do SJM, zatímco závazky týkající se výlučného majetku zůstávají součástí této oddělené masy jmění.

Novelou č. 509 / 1991 Sb. došlo v §143a k prolomení rigidní úpravy majetkových vztahů manželů, čímž pro manžele, popř. pro muže a ženu, kteří zamýšlejí uzavřít sňatek, vyvstala možnost zúžit nebo rozšířit smlouvou zákonem stanovený rozsah BSM (dnes SJM). (Oddálení vzniku BSM / SJM viz výše). Vůči třetím osobám je přípustné dovolat se smlouvy dle § 143a jen za předpokladu, že jim je obsah smlouvy znám. V současné době mohou manželé (muž a žena před uzavřením manželství) smlouvou ve formě notářského zápisu rozšířit či zúžit rozsah SJM a to jak u majetku a závazků vzniklých v budoucnosti, tak i u majetku a závazků, které již SJM tvoří. Předmětem smlouvy mohou být i jednotlivé majetkové hodnoty a závazky.

Dojde – li k rozšíření rozsahu SJM stanoveného ze zákona, stanou se jeho součástí i majetek a závazky, které jsou ze SJM dle § 143 odst. 1 vyloučeny. Zúžením zákonného rozsahu SJM dojde k vynětí majetku a závazků, které by jinak tvořily SJM. Následně je nezbytné vypořádat masu vyňatou ze SJM, která nebyla vypořádána ve smlouvě o zúžení. Vypořádání se řídí obecnými ustanoveními - § 149. Využití možnosti modifikace

zákonného rozsahu SJM se promítne do konečné podoby masy majetku rozhodné pro vypořádání SJM při jeho zániku.

Ke zúžení SJM je oprávněn i soud svým rozhodnutím. Jde o novou právní situaci, nastolenou novelou č. 91 / 1998 Sb., která soudu odňala pravomoc zrušit SJM (tehdy BSM) za trvání manželství a přiznala každému z manželů právo obrátit se na soud s žádostí o zúžení SJM. Soud vyhoví návrhu účastníka za předpokladu existence závažných důvodů (§ 148 odst.1), či získá –li jeden z manželů oprávnění k podnikání, nebo stane-li se neomezeně ručícím společníkem obchodní společnosti (§ 148 odst. 2). Vyhoví-li soud návrhu na zúžení SJM, je opět nezbytné vypořádat vyjmutý majetek.

K samotnému zániku a vypořádání společného jmění manželů obecně

Specificky normované majetkové vztahy mezi manžely mají jen dočasného trvání. Tato zvláštním požadavkům manželského soužití přizpůsobená právní úprava se uplatní nejdéle do okamžiku smrti jednoho z manželů. Zanikne-li SJM právě smrtí jednoho z manželů (popř. prohlášením za mrtvého), provede soud vypořádání dle § 175 I občanského soudního řádu, který je součástí ustanovení týkajících se řízení o dědictví.²⁾

SJM však může zaniknout i dříve, a to již za trvání manželství. Jde o dva případy takového předčasného zániku SJM. V prvním případě SJM zaniká okamžikem, kdy usnesení o prohlášení konkurzu na majetek jednoho z manželů bylo vyvěšeno na úřední desce soudu. Ve druhém případě počítá zákon se zánikem SJM za trvání manželství dnem, kdy rozsudek o propadnutí majetku, popř. části majetku některého z manželů (§ 52 trestního zákona) nabyl právní moci.

SJM dále zaniká i zánikem manželství rozvodem. Tehdy se majetkové právní poměry uspořádají dle obecných ustanovení občanského zákoníku (§149 odst. 2). Tato ustanovení jsou kogentní, nezbyvá zde tudíž prostor pro rozmyšlení, zda vypořádání zrealizovat či nikoliv. SJM musí být vypořádáno vždy. Obdrží-li soud návrh na vypořádání, je povinen ho provést, ledaže zjistí, že vypořádání proběhlo již dříve. Soud ale není vázán návrhem, pokud jde o rozsah spoluvlastnictví ani pokud je o způsob vypořádání (R 42/1972, str.143).

Pro určení rozsahu SJM má zásadní význam den zániku SJM.

²⁾ § 175 I odst. 1 – „měl – li zůstavitel s pozůstalým manželem majetek ve společném jmění manželů, soud rozhodne o obecné ceně tohoto majetku v době smrti zůstavitele a podle zásad uvedených v občanském zákoníku určí, co z tohoto majetku patří do dědictví a co patří pozůstalému manželovi“.

Po zániku SJM nabývají manželé majetek již do svého výlučného vlastnictví. Nabývají –li společně, stávají se podílovými spoluvlastníky (§ 137).

Výše vylíčené způsoby zániku SJM se týkají společného majetku manželů jako celku. SJM však může zaniknout i ke konkrétnímu majetku, popř. závazku. Pak se jedná o obvyklé způsoby zániku vlastnického práva, jako je např. prodej, darování, zničení apod.

Napříště zaměřím svou pozornost na zánik SJM a jeho následné vypořádání rozvodem manželství.

Rozvod je jediný možný způsob zániku manželství za života obou manželů a jeho právní úpravu najdeme v zákoně o rodině. Za důvod rozvodu se považuje kvalifikovaný rozvrat manželského společenství, jímž se rozumí rozvrat hluboký a trvalý, kdy již nelze obnovení manželství očekávat. Základní podoba rozvodu spočívá v rozhodnutí soudu na návrh jednoho z manželů, který dokazuje existenci kvalifikovaného rozvratu. Je –li takový rozvrat dokázán, může soud manželství rozvést, nebrání –li tomu zájem nezletilého dítěte, daný zvláštními důvody.

Dále existuje odvozená varianta rozvodu, který probíhá bez zjišťování příčin rozvratu (jde o tzv. nesporný rozvod). K uskutečnění tohoto typu rozvodu je nutné shodné tvrzení obou manželů o tom, že kvalifikovaný rozvrat nastal a soud zároveň nesmí zjistit výskyt překážky rozvodu, spočívající v zájmech nezletilého dítěte, daných zvláštními důvody. Takové manželství musí trvat alespoň jeden rok a manželé jsou povinni soudu předložit smlouvy vypočtené v § 24a zákona o rodině. Jde o smlouvu o vypořádání vzájemných majetkových vztahů (zákon zde má na mysli dohodu o vypořádání společného jmění dle § 150 odst. 1), o smlouvu obsahující vypořádání práv a povinností společného bydlení a o dohodu o plnění výživného pro dobu po rozvodu. Všechny uvedené smlouvy musí mít písemnou formu a podpisy manželů na nich musí být úředně ověřeny. Konečně je též nezbytné předložit soudu, před kterým rozvodové řízení probíhá, rozhodnutí soudu péče o nezletilé schvalující dohodu rodičů nezletilého dítěte o úpravě poměrů nezletilého dítěte pro dobu po rozvodu.

Druhou odvozenou variantou je rozvod ztížený. V tomto případě žalovaný manžel nesouhlasí s návrhem na rozvod. Soud manželství nerozvede, pakliže žalovaný manžel prokáže absenci viny na rozvratu porušením manželských povinností a dále je zřejmé, že by žalovanému manželovi rozvodem vznikla zvláště závažná újma. Žijí –li ale manželé odděleně již tři roky a déle, pak soud manželství rozvede i přes námitky žalovaného manžela, nebrání –li tomu opět zájmy nezletilého dítěte.

Zánikem manželství, tzn. ke dni, kdy rozsudek o rozvodu manželství nabude právní moci, pomíjí důvod zvláštní formy úpravy majetkových vztahů mezi manžely. Zánikem manželství tudíž dojde i k zániku SJM (§ 149 odst. 1).

Zákon neřeší režim zaniklého SJM, jež dosud nebylo vypořádáno. Komentář k občanskému zákoníku³⁾ uvádí, že by se měly vztahy k tomuto majetku řídit ustanoveními platnými pro SJM. Obdobné stanovisko vyjadřují i jiné publikace,⁴⁾ kdy užití ustanovení, platných pro SJM, opírají o §853 – „občanskoprávní vztahy, pokud nejsou zvláště upraveny ani tímto zákonem, ani jiným zákonem, se řídí ustanoveními tohoto zákona, která upravují vztahy obsahem i účelem jim nejbližší.“ Zároveň se zde poukazuje na nutnost respektovat skutečnost, že jde o zaniklé SJM, což vede k modifikaci použitých ustanovení o SJM. Následkem je především ukončení dalšího přísunu majetku a závazků do masy ze zdrojů, které tvoří SJM. Počínaje zánikem SJM nabývá každý z bývalých manželů zvlášť a nabývají –li tito společně, vzniká jim k předmětu nabytí podílové spoluvlastnictví. Masa dosud nevypořádaného majetku se tedy bude napříště rozrůstat už jen o výnosy ze společného majetku.

Bývalí manželé budou i v tomto mezidobí věci z masy užívat, popřípadě jimi disponovat. Dojde-li k dispozici s takovou věcí, připadne do nevypořádaného SJM majetkový ekvivalent zcizené hodnoty. Bývalí manželé by měli prostředky nezbytné k údržbě společně užívaných věcí vynakládat rovněž společně. Jinak tomu bude v případě, že společnou věc bude užívat jen jeden z manželů. Pak se očekává úhrada údržby a provozu takové věci z výlučných prostředků užívajícího manžela.

Tak, jako za trvání bezpodílového spoluvlastnictví, má každý z manželů i v době po zániku bezpodílového spoluvlastnictví do jeho vypořádání právo na podání žaloby na vydání neoprávněně zadržované věci z majetkového společenství. Domáhá –li se bezpodílový spoluvlastník proti třetí osobě vydání věci, kterou druhý bezpodílový spoluvlastník převedl neplatnou kupní smlouvou na třetí osobu, nelze povinnost vydat věc žalobci vázat na vrácení kupní ceny (Soubor rozhodnutí NS ČR 412).

Výsledkem vypořádání je stav, kdy se každý z manželů stává výlučným vlastníkem části majetku z vypořádávané masy. Nejedná se o nabytí vlastnictví manželem, jemuž byla věc přikázána (tak je tomu u spoluvlastnictví podílového, kdy se spoluvlastnictví rozhodnutím

³⁾ Občanský zákoník. Komentář. Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kolektiv, C.H.Beck, 2004

⁴⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 166 a násl.

soudu ruší a záhy se tímž rozhodnutím zakládá vlastnictví u některého z bývalých spoluvlastníků), u dotyčné věci dojde pouze ke ztrátě vlastnictví manžela druhého.

Není vyloučeno, že dojde k zániku SJM rozvodem a ještě před provedením vypořádání tohoto zaniklého SJM uzavře jeden z manželů sňatek, čímž vznikne nové SJM. Existují tu tedy vedle sebe dvě SJM, jedno zaniklé, nevypořádané a jedno „živé“, plně funkční. Majetek, který vzejde z vypořádání zaniklého SJM, poputuje do odděleného majetku novomanžela, jelikož se nejedná o nabytí majetku za trvání manželství dle § 143 odst. 1. Jde totiž o pozbytí vlastnictví jednoho a přetrvání vlastnictví u druhého manžela. Bylo –li by v rámci vypořádání placeno z prostředků nového SJM peněžité vyrovnání bývalému manželovi, vznikla by tímto dle § 149 odst. 2, věty druhé pohledávka společného majetku manželů za výlučným majetkem manžela.

Vypořádání společného jmění dohodou

Vypořádání lze provést dohodou (§ 150 odst. 1), soudním rozhodnutím vydaným na návrh manželů (§ 150 odst. 3) a konečně též zákonnou domněnkou (150 odst. 4). Každý ze způsobů vypořádání lze využít samostatně, nebo spolu s jedním ze zbylých popř. i spolu s oběma zbylými způsoby. Je tedy možné dohodnout se o osudu části masy a její zbytek nechat vypořádat soudem, popř. dohodnout se o určité věci, o jiné věci dát návrh k soudu na její vypořádání a zbytek nechat vypořádat domněnkou (podrobněji viz dále).

Zákon upřednostňuje vypořádání dohodou, v níž mohou účastníci vyjádřit své individuální zájmy a preference vůči určitým kusům majetku. Teprve nedojde-li k dohodě, řeší věc soud.

Původně bylo požadováno, aby se dohoda týkala veškerého majetku spadajícího do BSM. Pakliže se tak nestalo, byla celá dohoda považována za neplatnou (R 42 / 1972, str. 131). V konečném důsledku tento požadavek umenšoval význam dohody v praxi, jelikož pravděpodobnost opomenutí některé věci v dohodě byla vždy velmi vysoká. Jak uvádí dobová literatura,⁵⁾ začala se z toho důvodu užívat „generální klauzule“, např. „kdyby se objevily další věci, které nebyly jmenovány v uzavřené dohodě, zůstanou ve vlastnictví toho, kdo na ně přišel“, popř. „toho, v jehož moci zůstaly“. Jinak by objevením každé nové věci nastala situace, kdy k dohodě vlastně nedošlo a bylo by zapotřebí doplněním dohodu dopsat.

⁵⁾ Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Bičovský J., Orbis-Praha 1978, str. 167

Generální klauzule byla i judikována (R 62/ 1974). Soud vylíčil její užití např. v písemně uzavřené dohodě o vypořádání, kde budou uvedeny jen některé věci nebo jiné majetkové hodnoty, a to, komu z nich připadnou a zároveň účastníci připojí k této dohodě prohlášení o tom, že nemají vůči sobě další nevypořádané nároky z bezpodílového spoluvlastnictví.

Zákon tedy neumožňoval podání návrhu na soudní vypořádání jen ohledně části majetku, která byla v dohodě záměrně opomenuta. Soudní praxe vysvětlovala, proč § 149 předpokládá dohodu rozvedených manželů ohledně veškerého majetku, tvořícího bezpodílové spoluvlastnictví manželů tak, že by jinak nedošlo k vypořádání způsobem, jak to zákonné ustanovení předpokládá. Byla – li by připuštěna mimosoudní dohoda o části bezpodílového spoluvlastnictví, vylučovalo by to soud z možnosti komplexně uspořádat majetkové vztahy mezi manžely se zřetelům ke všem hlediskům uvedeným v § 150 (R 70 / 1965, str. 139).

Tento stav trval až do chvíle, kdy zákon č. 131 / 1982 Sb. nově formuloval § 149 odst. 4 (dnes § 150 odst. 4), který zavedl nevyvratitelnou zákonnou domněnku vypořádání. Ta nastane, nedojde-li do tří let od zániku SJM k jeho vypořádání dohodou, popř. není – li v této lhůtě podán návrh na vypořádání soudem. Díky tomu došlo k revizi výše nastíněného názoru na možnost podání návrhu na částečné vypořádání. Napříště je tedy možné dohodnout se jen o některých věcech ze SJM, aniž by to působilo neplatnost takové dohody a ve zbytku podat návrh na vypořádání, popř. podat návrh jen ohledně některých zbývajících věcí, čímž vzniká prostor pro uplatnění zákonné domněnky.

Nejasnosti panovaly ohledně tříleté lhůty, určené k podání návrhu na vypořádání soudně či k uzavření dohody, v případě, že předmětem vypořádání byla nemovitost. Šlo o to, zda v této lhůtě postačí pouhé uzavření dohody, či zda je zapotřebí, aby v této době nastaly i právní účinky vkladu, což by vyžadovalo podat ve lhůtě tří let u katastrálního úřadu návrh na vklad. Pohledy na věc byly nejednotné. Veselý J.⁶⁾ vyslovuje názor, že postačí pouhé uzavření dohody. Dle něj lze návrh na vklad podat v časově neomezené lhůtě, neboť ani uplynutí času nemůže změnit nic na vázanosti účastníků jejich projevy vůle (jde zároveň o argumenty Ústavního soudu, N 201/1996). Fiala J.⁷⁾ zastává názor opačný, tvrdí, že uplynutím tří let vázanost projevy vůle vyjádřených v dohodě, jejímž předmětem je nemovitost, ohledně níž nebyl podán návrh na vklad, zaniká v důsledku přeměny nevypořádaného SJM na

⁶⁾ Ad Notam 3/1998, str. 58, Veselý J., Změny v právní úpravě majetkového společenství manželů v oblasti nemovitostí a jejich úskalí; Právní rozhledy, 1998, č. 6, str. 301, Veselý J., Co přináší novela občanského zákoníku do majetkových vztahů manželů

⁷⁾ Právní rozhledy, 1999, č. 2, str. 79, Fiala J., K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody o vypořádání

podílové spoluvlastnictví. Rozlišuje mezi závazkově právní účinností smlouvy, jež nastává jejím uzavřením a věcně právními účinky, k nimž dochází vkladem do katastru nemovitostí ke dni podání návrhu na vklad. K tomuto názoru se v zájmu zachování právní jistoty přiklání i Dvořák J.⁸⁾ Posledně uvedený názor považuji za správný i já, neboť nevidím prostor pro uskutečnění vkladu do katastru nemovitostí na základě dohody, nastaly –li účinky domněnky vypořádání. Tím, že domněnka vypořádání svým způsobem následků ve vlastnických vztazích k nemovitosti předběhla dohodu, vyloučila její možnosti dalšího uplatnění v téže rovině.

Toto řešení má oporu i judikatuře. Krajský soud v Brně (35 Ca 52/96, Právní rozhledy 9/1997) rozhodl následovně: k vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů dohodou ve stanovené tříleté lhůtě od zániku bezpodílového spoluvlastnictví, týkalo-li se nemovitostí, nestačilo v této lhůtě jen uzavřít dohodu o vypořádání, ale bylo třeba v této lhůtě i podat návrh na vklad vlastnického práva do katastru nemovitostí; jinak se uplatnila zákonná domněnka o podílovém spoluvlastnictví.

V souvislosti s onou tříletou lhůtou vyvstal další problém, jímž se ve svém článku zabývají autoři Vašíček M. a Chobola J.⁹⁾ Tito autoři snášejí argumenty, jež mají vést k rozrušení dosavadních pohledů na danou věc. Ty neposkytují žádného prostoru pro mimosoudní dohodu po vypršení lhůty, jejíž povaha je označována jako striktně hmotněprávní. Autoři nejprve blíže objasňují charakter a poslání zákonné domněnky vypořádání, hovoří o její subsidiaritě ve vztahu k zákonem preferované dohodě a k podání návrhu na vypořádání soudem, dále zdůrazňují, že má domněnka zamezit vzniku stavů, charakterizovaných právní nejistotou, kdy se manželé ze své vůle nemohli či nechtěli vypořádat a jejich majetkové poměry k věcem ze zaniklého SJM zůstaly neřešeny. Domněnka tedy nemá sloužit jako trest za nedodržení lhůty k vypořádání. Autoři vyzdvihují volní stránku dohody o vypořádání a rovněž tak návrhu na vypořádání, kdy si oba tyto úkony žádají iniciativu účastníků. Předpokládá se, že budou –li účastníci natolik bdělí, že ve lhůtě uzavřou buď dohodu, nebo podají návrh k soudu, dojde pak v obou případech k eliminaci účinku domněnky, způsobené subjektivní právní skutečností, tzn. právním úkonem bývalých manželů. Podají –li tedy účastníci návrh na vypořádání, možné působení domněnky se tímto vyloučí, a to bez ohledu na délku trvání řízení. Za těchto okolností však přetrvává možnost využít druhý ze způsobů vypořádání, jež si stejně jako podání návrhu žádá určitou aktivitu

⁸⁾ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 228

⁹⁾ Právní rozhledy, 2002, č. 9, str. 441, Vašíček M., Chobola J., Nad povahou lhůty pro vypořádání SJM dohodou

účastníků. Lhůta pro vypořádání jest tedy dobou, v níž se čeká na intervenci účastníků, jíž by se vyloučil účinek domněnky, jakožto náhradního nástroje k nastolení právní jistoty. Lhůta tedy není konstruována jako mez pro konečné vypořádání. Závěrem autoři kritizují nepatřičnost situace, kdy probíhá řízení, jež záhy poznamenají průtahy a dle ustálené praxe a judikatury je díky za řízení uplynuvší lhůtě účastníkům znemožněno ukončit dohodou tento z jejich popudu zahájený proces, jež se v onom konkrétním případě ukázal být jako neefektivní způsob vypořádání. Takový stav je označován za nesouladný s jedním z nejzákladnějších principů občanského práva, jímž je smluvní volnost stran a paradoxně může stávající interpretace vést k výsledku, jemuž měla právní úprava čelit, tzn. k oné nežádoucí právní nejistotě.

Judikatura jest v diskutované otázce momentálně nejednotná. Dle jednoho z rozhodnutí mohou bývalí manželé vypořádat společné jmění mimosoudní dohodou i po uplynutí tří let od zániku manželství, pokud probíhá soudní řízení o vypořádání rozvodem zaniklého společného jmění, neboť nevyvratitelná domněnka podílového spoluvlastnictví bývalých manželů k vypořádávanému majetku nemohla s ohledem na probíhající soudní řízení nastat - § 150 odst.4 (R 44/ 2000). Jiné rozhodnutí z téhož období zní následovně: za trvání řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů zahájeného včas, tedy ve lhůtě tří let od zániku bezpodílové spoluvlastnictví manželů, nelze po uplynutí této lhůty platně uzavřít dohodu o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů (č.4/2000, str.103).

Já osobně považuji za logické argumenty Vašíčka M. a Choboly J.a jejich vývody tudíž za správné. Nezdá se mi totiž rozumné, aby bylo bývalým manželům bráněno v dohodě, když domněnka vypořádání pro stále probíhající soudní řízení nemohla nastoupit a proces se vleče nad očekávání všech zúčastněných přes příliš dlouho.

Do 1. 8. 1998 zákon ukládal účastníkům, kteří se vypořádali dohodou, aby si na požádání vydali písemné potvrzení o tom, jak se vypořádali. K uzavření dohody mohlo dojít písemně či ústně, popř. i konkludentně, bylo –li z projevů vůle obsažených v konkludentním jednání účastníků zřetelné, že se zamýšleli vypořádat (R 42 / 1972, str. 131). Za dohodu bylo považováno i to, vycházeli-li shodně účastníci, byť jen mlčky, z toho, že do výlučného osobního vlastnictví každého z nich připadnou ty věci, které měl každý z nich v době vypořádání ve své dispozici a ve svém užívání (R 62/ 1974).

V praxi panovaly pochybnosti o tom, zda je písemná dohoda nutná alespoň tam, kde je předmětem vypořádání nemovitost. Bičovský¹⁰⁾ k této otázce uváděl, že vzhledem k tomu, že u dohody nejde o převod vlastnictví a ani písemnou formu nevyžaduje zvláštní předpis (§ 46 odst. 1), není písemná podoba nutná ani u dohody, jejíž součástí je vypořádání nemovitosti. Zákonem č. 264 / 1992 Sb. bylo v § 149a nově stanoveno, že pokud se dohody dle §§143 a 149 týkají nemovitostí, musí mít písemnou formu a nabývají účinnosti vkladem do katastru nemovitostí (dnes viz. §143a odst. 1, § 149a, 150 odst.1). Vkladem, vzhledem k pojetí SJM, kdy plnohodnotným vlastníkem je každý z manželů, nenabývá nemovitost ten, jemuž je v dohodě přiřčena (vlastníkem již totiž je), nýbrž ji jen pozbývá manžel druhý.

Od 1. 5. 1998 je písemná forma jako povinná předepsána pro všechny případy dohod. Nedostatek písemnosti působí absolutní neplatnost dohody pro rozpor se zákonem (§ 39).

Pro uzavření dohody platí obecná ustanovení o náležitostech právních úkonů, tzn. dohoda musí být učiněna svobodně, vážně, určitě a srozumitelně, jejím předmětem nesmí být plnění nemožné (§ 37) a dále se dohoda nesmí přičít § 39, dle něhož je neplatný právní úkon, který svým účelem nebo obsahem odporuje zákonu nebo jej obchází anebo se přičí dobrým mravům.

Dvořák J.¹¹⁾ ve své práci poukazuje na to, že u nás chybí nějaká speciální ochrana před zneužitím případně silnější pozice jednoho z manželů v průběhu kontraktačního procesu. Nová kodifikace občanského práva počítá s ochranou druhého manžela s pomocí ustanovení, upravujících následky *leasio enormis* - „pokud jedna ze stran při oboustranně zavazujícím jednání obdrží protiplnění ve zřejmém nepoměru k tomu, co sama poskytla, může závazek zrušit odstoupením od smlouvy, avšak s tím, že druhá strana může tento následek odvrátit, pokud rozsah svého plnění dorovná tak, aby odpovídal obecné hodnotě.“¹²⁾

Projev vůle, směřující k uzavření dohody, musí být učiněn osobou způsobilou k právním úkonům. Taková způsobilost nastává dosažením zletilosti, tj. 18ti let věku, popř. i uzavřením manželství, jde-li o osobu starší 16ti let. K uzavření platné dohody nedojde v případě, že tak učiní osoba zbavená způsobilosti k právním úkonům, popř. ve způsobilosti k právním úkonům omezená, zahrnuje-li toto omezení dohodu o vypořádání, nebo osoba stížená duševní poruchou. Taková osoba musí k uzavření dohody využít zákonného zástupce, jímž je soudem ustanovený opatrovník (§ 27 odst. 2). Vzhledem k tomu, že je uzavření dohody

¹⁰⁾ Bezpodílové spoluvlastnictví manželů. Bičovský J., Orbis-Praha 1978, str.164 a násl.

¹¹⁾ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspí, 2004, str. 228

¹²⁾ Principy a východiska nového kodexu soukromého práva. Eliáš K., Zuklínová M., Linde Praha, 2001, str. 214 a násl.

o vypořádání třeba považovat za záležitost při správě majetku, která není běžná, je k uzavření dohody opatrovníkem nezbytné schválení soudem (§ 28).

Zákon nově formuluje požadavek, aby dohodou nebyla dotčena práva věřitelů (§ 150 odst. 2). Ještě před novelou zaujala judikatura stanovisko, že vypořádání společných práv a povinností, které jsou spojeny s BSM a vznikly za jeho trvání, se týká jen vztahů mezi manžely a nezasahuje do práv a povinností jiných osob, které nejsou účastníky řízení o vypořádání a jimž zůstávají nedotčena všechna jejich práva včetně námitky promlčení (R 47 / 1972, str. 135). Dále se vycházelo z toho, že dohoda ohledně vypořádání BSM nemá účinky vůči třetím osobám, měla –li tedy třetí osoba pohledávku vůči jednomu z manželů, mohla se dovolávat uspokojení ze společného majetku manželů bez ohledu na uvedenou dohodu. To platí i nadále.

K současné právní úpravě ochrany věřitelů uvádí Komentář k občanskému zákoníku¹³⁾, že se stane teprve věcí soudní praxe, zda bude z aplikace tohoto proklamativního ustanovení vyvozovat v případě dotčených práv věřitelů dohodou její neúčinnost. Určitý směr věřitelské ochrany byl udán, když soud poukázal na využitelnost ustanovení o odporovatelnosti právním úkonům, učiněných dlužníkem (42a), kdy věřitel může odporovat dohodě o vypořádání uzavřené manžely (R 27 / 2000, R 52 / 2000).

Nejvyšší soud se nedávno zabýval otázkou, zda je za zcizení části majetku pachatelem možno považovat uzavření dohody o vypořádání SJM, dle které se věci náležející do SJM stanou výlučným majetkem manžela pachatele. Bylo vyvozeno, že tomu tak může být, dojde –li mezi zájmy věřitelů a zájmy druhého manžela dohodou k narušení rovnováhy podstatným způsobem, a to tak, že se manžel dlužník stane z hlediska zásad v § 149 nápadně, jednostranně a neodůvodněně znevýhodněn. Pak lze uzavření dohody o vypořádání považovat za zcizení části majetku dlužníkem, které je součástí skutkové podstaty trestného činu poškozování věřitele dle § 156 odst. 1 pís. a) trestního zákona (NS ČR 7 Tdo 271/2003). Taková dohoda je samozřejmě neplatná pro rozpor se zákonem (§ 39).

Za problémovou byla pokládána otázka, zda se zásady platné pro vypořádání před soudem uplatní i v případě dohody o vypořádání (podrobněji o těchto zásadách viz níže). Teorie a praxe se dlouho přikláněla k názoru, že ze zákona nelze dovodit, že by mělo být užití oněch zásad (§ 150) omezeno jen na řízení před soudem a tudíž je tedy na místě zásady aplikovat i na dohodu (R 70 / 1965). Posléze praxe vyvodila, že dohoda o vypořádání, kterou jeden z účastníků nabude podstatně menší podíl, nebo se mu nedostane ničeho, není neplatná

¹³⁾ Občanský zákoník. Komentář. Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kolektiv, C.H.Beck, 2004

pro rozpor s § 150 (Rozsudek Nejvyššího soudu ČR, Právní rozhledy č. 11, 2000). Učebnice občanského práva hmotného¹⁴⁾ uvádí, že soud ze zásad (dnes uvedených v § 149) vychází vždy, zatímco v dohodě je možná odchylka. Rovněž v publikaci Společné jmění manželů¹⁵⁾ přikládají těmto zásadám v případě dohody jen význam nápovědy, nikoliv instrukce, jíž je nutno striktně dodržet, a to s odvoláním na existenci smluvní volnosti účastníků. A konečně Salač J. ve své doktorské disertaci¹⁶⁾ rovněž vyzdvihuje význam zásady smluvní volnosti, což uvádí jako důvod toho, proč nemusí být podíly manželů v dohodě stejné. Upozorňuje však na dopady opomenutí zájmů nezletilých dětí v dohodě, kdy by taková dohoda mohla být považována za neplatnou pro rozpor s § 39. Mám za to, že je třeba respektovat svobodnou vůli smluvních stran. Nepovažuji proto za přípustné vynucování dodržování zásad předepsaných pro rozhodování soudem u dohody.

Spolu s dohodou o vypořádání vyvstává i otázka této dohody ve prospěch třetího, kterou upravuje § 50 a v její souvislosti se většinou jako o osobách z této dohody oprávněných hovoří o dětech. Publikace Společné jmění manželů¹⁷⁾ takovou dohodu s odkazem na zmíněný § 50 připouští. Poukazují při tom na to, že se jedná o převod vlastnictví (ať už darem či koupí) a je proto u dohody nezbytné respektovat náležitosti nutné pro převodní smlouvu. Mají na mysli zejména dohodu o vypořádání, jejímž předmětem je nemovitost, kdy je pro převod nemovitosti zákonem vyžadována písemná forma a vklad do katastru nemovitostí. V důsledku posléze proběhlých novel, které postupně požadavkem na písemnou formu pro dohodu o vypořádání, týkající se nemovitosti a pak i pro všechny ostatní dohody, institut dohody o vypořádání zformalizovaly, však došlo k setření rozdílu mezi nároky na formu u smluv o převodu nemovitosti a dohod o vypořádání. O dohodách o vypořádání ve prospěch třetího se zmiňuje též Salač J.¹⁸⁾ ve své disertační práci. Odkazuje na užití již zmíněného § 50 a uvádí jako příklad oprávněné osoby nezletilé dítě, kterému musí být ustanoven kolizní opatrovník a současně musí dojít ke schválení smlouvy soudem. Novější publikace Majetkové společenství manželů¹⁹⁾ již však označuje tento institut za překonaný.

¹⁴⁾ Občanské právo hmotné. Knappová, Švestka a kol., sv. 1., ASPI 2002, str. 346

¹⁵⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 172

¹⁶⁾ Majetkové vztahy mezi manžely. Salač J., Ediční středisko PF UK, 1994

¹⁷⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 172

¹⁸⁾ Majetkové vztahy mezi manžely. Salač J., Ediční středisko PF UK, 1994

¹⁹⁾ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 232

Není možné uzavřít dohodu, došlo-li k zániku SJM smrtí jednoho z manželů (R 42/1972, str. 133). Ovlivnit, co z majetku původně spadajícího do SJM připadne do dědictví a co pozůstalému manželů, nelze ani zůstavitelem v závěti.

Vzhledem k právní úpravě bylo teorií a praxí až do roku 1998 dovozováno, že dohoda smí být uzavřena až po zániku SJM. Soudní praxe se k této problematice vyslovila tak, že k uzavření dohody může dojít až po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů, protože před jeho zánikem manželé ještě ani neznají přesný rozsah společného jmění. Tato dohoda proto může být uzavřena až když je rozsah společného jmění znám a když je také již znám výsledek řízení o úpravu práv a povinností k dítěti pro dobu po rozvodu, což má ve smyslu § 150 také vliv na vypořádání společného majetku rozvedených manželů. Uzavírání dohod o rozdělení společného majetku za trvání bezpodílového spoluvlastnictví manželů pod podmínkou, že dojde k rozvodu, by vedlo účastníky k přesvědčení, že rozdělení společného majetku je takovou dohodou vyřešeno bez zřetele na dále trvající bezpodílové spoluvlastnictví a že předmětem vypořádání je jen ten majetek, který byl manželům společný v době uzavírání dohody, což by neodpovídalo § 148 odst. 2 a § 149 odst. 1. (R č. 70/1965, str. 140).

Novela zákona o rodině však způsobila změnu pohledu na tuto problematiku. Nový §24a zákona o rodině normuje rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (podrobněji viz výše). Soud manželství rozvede, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků, upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Vypořádáním majetkových vztahů se tu má na mysli vypořádání SJM. Dohoda nabude účinnosti nabytím právní moci rozsudku o rozvodu.

Vzhledem k tomu, že soud nezkontroluje, zda dohoda splňuje nároky, které zákon klade na každý jiný právní úkon, může nastat situace, že soud manželství rozvede a některý z bývalých manželů se posléze bude dovolávat určení neplatnosti dohody např. pro její nesrozumitelnost. Nadto tu existují nejasnosti ohledně režimu majetku, který byl nabyt v době od uzavření smlouvy do pravomocného soudního rozhodnutí o rozvodu manželství (tohoto problému se dotklo i výše uvedené soudní rozhodnutí - R č. 70/1965, rovněž tak jej ve své literatuře rozebírá Hrušáková M.).

Tak jako u jiné smlouvy, je i u dohody o vypořádání možné odstoupení od smlouvy. Dle § 48 může od smlouvy účastník odstoupit, jen jestli je to v tomto zákoně stanoveno nebo účastníky dohodnuto. Dle § 49 právo odstoupit od smlouvy má i ten účastník, který ji uzavřel v tísní za nápadně nevýhodných podmínek.

Nedodrží-li manžel platnou dohodu o vypořádání, může se druhá strana dohody obrátit na soud se žalobou o plnění.

Dohoda o vypořádání může být též uzavřena v podobě smíru, který vyžaduje schválení soudem.

Vypořádání společného jmění soudem

Neuskuteční-li se vypořádání dohodou, provede je na návrh některého z manželů soud (§ 150 odst. 3). Jak již bylo uvedeno výše, není soud v řízení o vypořádání SJM návrhem vázán, jelikož ze zákona plyne určitý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky (§ 153 odst. 2 a § 206 odst. 2 občanského soudního řádu). V těchto případech má soudní rozhodnutí konstitutivní charakter.

Návrh musí být podán do tří let od zániku SJM (zániku manželství), soud však v této lhůtě nemusí rozhodnout. Nedojde-li totiž do tří let od zániku SJM k vypořádání dohodou či není-li v této lhůtě podán návrh na jeho vypořádání rozhodnutím soudu, uplatní se zákonná domněnka vypořádání.

V nedávné době musela praxe řešit následující problém. Ve věci vypořádání SJM byl těsně před uplynutím tříleté lhůty vzat navrhovatelem zpět návrh, aniž by soud ve věci jednal. Soud prvního stupně řízení usnesením zastavil. Žalovaný se proti usnesení odvolal, odvolací soud však potvrdil rozhodnutí soudu prvního stupně a odkázal přitom na § 96 odst. 1 a 3 občanského soudního řádu, dle něž může vzít navrhovatel za řízení zpět svůj návrh na jeho zahájení. Poté žalovaný podal dovolání a jako jeho důvod uvedl odnětí možnosti jednat před soudem ve smyslu § 237 odst. 1 pís. f občanského soudního řádu. V době, kdy žalobce podal návrh na vypořádání, nemohl žalovaný podat návrh sám pro působení překážky litispendence a po zpětvzetí návrhu žalobcem již bránila žalovanému v návrhu uplynuvší tříletá lhůta. Žalovaný označil postup soudu prvního stupně za vadný, protože v důsledku jeho nečinnosti ztratil možnost domoci se svých práv. Popsané kroky žalovaný považoval za zkrácení práva na soudní ochranu (čl. 36 odst. 1 Listiny základních práv a svobod). Dovolací soud došel nakonec k závěru, že tím, že soud prvního stupně zastavil řízení na základě zpětvzetí návrhu, aniž by žalovaného o tomto zpětvzetí vyrozuměl a poskytl mu možnost se ke zpět vzetí vyjádřit, došlo k odnětí možnosti jednat před soudem. Dovolací soud poukázal na to, že řízení o vypořádání je řízením, v němž mají účastníci na obou stranách sporu jak postavení navrhovatele, tak postavení odpůrce (iudicium duplex).

Podáním návrhu je uplatněno i právo odpůrce, a tudíž i jeho právo na soudní ochranu v této věci, zrealizování jeho práva by nadále bránila překážka litispendence. Proto se v případě návrhu na vypořádání navrhovatelem ve smyslu § 96 občanského soudního řádu rozumí jak navrhovatel, tak odpůrce. Ke zpět vzetí návrhu žaloby je zapotřebí souhlasu žalovaného, a to i tehdy, proběhlo – li zpět vzetí ještě před zahájením jednání. Za navrhovatele se zde tedy považují obě strany a proto zpět vzetí návrhu jen jednou z nich nemůže vést bez souhlasu strany druhé k zastavení řízení. Vzhledem k tomu, že podáním návrhu bylo v dané věci zkonsumováno i žalobní právo odpůrce, vedlo by akceptování postupu odvolacího soudu k porušení práva odpůrce na soudní ochranu, kdy by tento byl zbaven možnosti požadovat po soudu vypořádání.

Právní úprava v zákoně o právu rodinném z roku 1949 umožňovala při vypořádání zohlednit vinu manžela na rozvratu manželství. Pokud bylo manželství rozvedeno z viny jednoho z manželů, mohl nevinný manžel požadovat u soudu buď odnětí podílu na společném majetku manželu vinnému, pakliže se tento manžel o nabytí majetku vůbec nezasloužil, nebo snížení jeho podílu, zasadil –li se o nabytí jen v nepatrné míře. Došlo –li k rozvodu z viny obou manželů, upravil soud k jejich návrhu poměr podílů na společném majetku tak, aby do něj byla promítnuta míra přičinění o nabytí majetku obou. Upustil-li soud ve svém rozhodnutí od výroku o vině, bylo na manžele pohlíženo z hlediska podílu na rozvratu jako na nevinné.

Dnes je již takové rozlišování prosto jakéhokoliv smyslu, jelikož se už na rozvod nepohlíží jako na věc zavrženíhodnou, kterou je třeba rozebírat z hlediska viny, aby se ten z manželů, který vinu nenese, společensky očistil. Rozvodovost v posledních desetiletích stoupla natolik, že evoluční psychologové začaly hovořit o tzv. opakované monogamii, jež se v mnoha ohledech vlastně rovná polygynii, která je v moderních zemích postavena mimo zákon.

Jak je zmíněno výše, je v současné době možné uzavřít dohodu o vypořádání jen o části majetku a zbytek vypořádat soudně. Radimský J. ve svém článku²⁰⁾ řeší otázku zda a do jaké míry je možné do vypořádání jediné věci, o níž se manželé nedohodli, promítnout hlediska uvedená v §149 odst. 2 (podrobněji o zásadách vypořádání viz níže). Autor dochází k závěru, že je možné modifikovat zásadně stejné podíly, byť jde o jedinou věc a to poukazem na zásluhy o nabytí a udržení této věci. Celkový pohled na hospodaření rodiny nebude v tomto případě směrodatný.

Při vypořádání vychází soud z toho, že podíly obou manželů jsou stejné

²⁰⁾ Bulletin advokacie, 1986, str. 38, Radimský J., Částečné vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů

(§149 odst. 2). Dříve však, než soud dospěje k tomuto závěru, popřípadě než prošetří eventuelní existenci okolností, které by odůvodňovaly odchylku od tohoto pravidla, měl by zjistit rozsah jmění. Pro posouzení co náleží do SJM je rozhodující, kdy došlo k zániku SJM. Rozsah SJM je dán vyvratitelnou domněnkou, stanovenou § 144, dle které majetek a závazky vzniklé za trvání manželství tvoří SJM, není-li prokázán opak. Ten z manželů, který tvrdí, že některý majetek či závazek nespadá do SJM, musí opak prokázat.

Judikatura řešila následující problém. Pokud jeden manžel nakládá s věcí, která byla v bezpodílovém spoluvlastnictví (třeba i po zrušení společné domácnosti nebo po zániku tohoto spoluvlastnictví) způsobem, který je v rozporu s ustanovením § 145 odst. 1, je při vypořádání nutno i takovou věc do bezpodílového spoluvlastnictví zařadit, neboť v tomto spoluvlastnictví zůstává. Pokud se však jednalo o platnou dispozici (např. převod či darování věci) na jiného se souhlasem obou manželů, nelze již tuto věc do bezpodílového spoluvlastnictví zařazovat. Podle povahy právního úkonu by bylo možno do bezpodílového spoluvlastnictví zahrnout jen peněžitou částku nebo jinou věc za původní věc získanou (R 42/1972, str. 136 odst. 3).

Publikace Společné jmění manželů²¹⁾ uvádí příkladný výčet možných rozporů mezi účastníky, které praxi při vyhotovování seznamu věcí a majetkových hodnot nejčastěji provází. Jde o tyto rozpory :

- 1) popírá se existence věcí a majetkových hodnot zařaditelných do SJM (tím, o kom se tvrdí, že má věci ve své moci)
- 2) tvrdí se, že zařaditelné věci a hodnoty má ve své moci ten druhý
- 3) tvrdí se, že jde o oddělené vlastnictví, popř. majetek toho, kdo má věci ve své moci
- 4) tvrdí se, že jde o zařaditelné věci či majetkové hodnoty třetí osoby (to se týká nejčastěji tvrzení, že něco patří rodičům některého z manželů, popř. jinému příbuznému)
- 5) tvrdí se, že zařaditelné věci či majetkové hodnoty ke dni vypořádání SJM neexistují, jejich existence v době zániku SJM se však nepopírá, s tím, že důsledek se nedá přičíst tomu, kdo věc spotřeboval, nebo u koho věc zanikla z objektivních důvodů
- 6) tvrdí se, že hodnota zařaditelných věcí či majetkových hodnot je vyšší či nižší

²¹⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 196 a násl.

7) předstírají se dluhy, např. půjčka rodičů na výstavbu, nebo k jiným účelům

Co jde účastníku k tíži, to popírá a naopak uvádí to, co mu jde k dobru. Seznam věcí a majetkových hodnot by měl obsahovat jejich ceny, popis a určení místa jejich výskytu. Soud si znalosti o skutkové situaci opatřuje důkazy.

Výše zmíněná publikace předkládá i souhrn nejčastějších rozporů ohledně pasiv. Možné rozpory ohledně dluhů jsou tedy tyto :

- 1) žádný společný dluh neexistuje. Nejčastěji se jedná o popření dluhu vůči rodičům, nebo jiným příbuzným druhého účastníka
- 2) společný dluh existoval, ale je promlčen či zanikl
- 3) dluh existuje, nejde však o dluh společný, nýbrž o dluh týkající se výlučného majetku jednoho z manželů

Po zpracování seznamu soud přistupuje k realizaci zápočtů, k určení podílů manželů, které jsou zásadně stejné a k samotnému rozdělení konkrétních věcí a hodnot. Podíly se určí a věci se rozdělí na základě zákonných hledisek, jejichž výčet je však demonstrativní, což soudu umožňuje vzít v potaz i jiná vhodná hlediska (viz dále).

Soud tedy v průběhu řízení zrealizuje zápočty, jejichž cílem je uhradit závazky manželů vůči společnému jmění a uspokojit pohledávky, které manželé mají za společným jměním. Zákon v § 149 odst. 2 uvádí, že každý manžel má právo požadovat, aby mu bylo uhrazeno, co ze svého vynaložil na společný majetek a dále je povinen nahradit, co ze společného majetku bylo vynaloženo na jeho ostatní majetek. Soudní praxe nevyžaduje reálné uskutečnění zápočtů, postačí vzájemné započítání závazků. V učebnici občanského práva hmotného²²⁾ se podotýká, že manžel, který vynaložil prostředky ze svého výlučného vlastnictví ve prospěch SJM, musí soud o náhradu těchto výdajů požádat. Jde-li však o náklad ze SJM na výlučný majetek jednoho z manželů, uloží soud povinnost k náhradě i bez návrhu.

Tyto vzájemné nároky jsou specifické tím, že je nelze za trvání manželství a SJM uplatnit. Nepromlčují se, jsou nepostupitelné a jejich realizace je možná až při vypořádání. Nejde zde o promlčení mezi manžely dle § 114, které za trvání manželství neběží, jelikož na každé straně je vždy současně týž manžel (jako subjekt výlučného vlastnictví i společného jmění).

Jsou-li za trvání manželství prostředky ze SJM vynaloženy např. na dostavbu nemovitosti, jež je výlučným majetkem manžela, není vyloučena redukce těchto prostředků při jejich navrácení do SJM, využívá-li tuto nemovitost k bydlení celá rodina.

²²⁾ Občanské právo hmotné. Knappová, Švestka a kol., sv. 1., ASPI 2002

Za trvání manželství si manželé ze společných zdrojů běžně obstarávají věci osobní potřeby, které se pak stávají součástí jejich výlučného majetku. Soudní praxe se však vyslovila, že to neznamená, že by mělo v každém případě docházet v rámci vypořádání k náhradě prostředků ze společného jmění, užitých k nákupu běžných předmětů, sloužících podle povahy osobní potřebě jednoho z manželů. Náhrada nebude na místě zejména tam, kde se jedná o předměty obvyklé a přiměřené osobní potřeby (R č. 42 / 1972, str. 142).

Dojde-li v průběhu existence SJM k investici ze smíšených zdrojů, tzn. z výlučných i společných, bude pak věc pořízená z takové investice vždy součástí SJM, a to bez ohledu na poměr, v jakém bylo řečených zdrojů užito. Tímto však investujícímu manželovi v případě zániku a vypořádání majetkového společenství vzniká pohledávka za společným jměním. Učebnice občanského práva hmotného²³⁾ označuje tento přístup za překonaný. Je zde de lege ferenda doporučeno, aby příští legislativní úprava zohlednila podíl společného jmění na pořízení nové věci. Nová věc by pak náležela do SJM jen tehdy, dosáhly-li by prostředky čerpané ze SJM určité kvalifikované výše. S takovým závěrem lze vyjádřit souhlas.

Oprávněný manžel, jehož prostředky byly tedy vynaloženy na věc, která skončila v SJM, má nárok na vrácení toho, co na společnou věc vynaložil. Soudní praxe vychází z toho, že byla-li hodnota věci v době vypořádání nižší, než-li její původní hodnota, pak je třeba k tomu přihlídnout a náklady vynaložené z výlučného majetku jednoho z manželů by se mu nevracely v plné výši, ale jen ve výši redukované dle poměru, v němž došlo ke snížení hodnoty věci. Byla-li by v době vypořádání naopak hodnota věci vyšší, než její původní hodnota, pak by se k této skutečnosti nepřihlíželo. Do SJM totiž náleží a oběma manželům je společná věc v takto zvýšené hodnotě, takže z této hodnoty se vychází i při stanovení podílů na společném majetku. Nepřiznává se náhrada běžných udržovacích nákladů, které byly na věc vynaloženy tím z manželů, který ji výlučně sám užíval (R č. 42 / 1972, str. 141).

Nicméně ne každý manželem tvrzený nárok na vrácení jeho výlučných prostředků vynaložených na věc v SJM bude uznán jako oprávněný. Dle zásad zákona o rodině je povinen pečovat o rodinu i s pomocí svých výlučných prostředků. Takto vyhodnocené náklady tedy nebudou proplaceny.

Vznikl-li za trvání manželství dluh, z něhož byl zavázán jenom jeden z manželů, který např. uzavřel vlastním jménem smlouvu o půjčce, a bylo-li takto získaných peněz použito ke koupi určité věci, tj. byla-li za ně získána určitá majetková hodnota, náležela i tato

²³⁾ Občanské právo hmotné. Knappová, Švestka a kol., sv. 1., ASPI 2002

hodnota do SJM. K závazku manžela, který takto opatřil peníze a který vynaložil ve skutečnosti na společný majetek ze svého, se přihlédne při vypořádání (R č. 57/ 1970).

Mimo SJM vedle sebe za trvání manželství existují i výlučné majetky manželů. Je tudíž možný tok prostředků směrem z jednoho výlučného majetku do druhého. Majetkoprávní vztahy vzešlé z pohybu těchto hodnot však zcela míjí režim SJM. Jde o vztahy dvou fyzických osob, byť v tomto případě manželů, řídící se obecnými předpisy, není-li stanoveno jinak. Takovým speciálním ustanovením aplikovatelným na tyto případy je § 114, který stanoví, že promlčení mezi manžely ani nepočíná, ani neběží, nejde-li o úroky a opětuující se plnění. Se zánikem manželství začne promlčecí doba teprve běžet.

Jako příklad takového vztahu mezi manžely je vztah odpovědnosti za škodu, který vzešel z jednání jednoho z manželů, jímž byla způsobena škoda na výlučném majetku manžela druhého. Touto problematikou se ve svém článku zabývá Tichý V.²⁴⁾ Vyjadřuje se zde k otázce realizace odškodnění a dospívá k závěru, že odškodnění nelze provést z prostředků z bezpodílového spoluvlastnictví manželů, jelikož by byl poškozený hojen z jeho vlastního majetku. K úhradě škody se má tedy užít výlučného majetku škůdce. Nárok na náhradu škody se začne promlčovat až zánikem manželství poškozeného a škůdce.

Z praxe lze dovodit, že k zápočtům by měl soud přistupovat spíše výjimečně, a to tehdy, hrozila-li by nerovnováha v majetkovém postavení manželů. V práci Majetkové společenství manželů²⁵⁾ je poukazováno na problém, jak posoudit míru přičinění o nabytí společného majetku u manžela, který je jako fyzická osoba podnikatelem ve stavebnictví, když namísto realizace zakázek se neúměrně dlouho věnoval opravám svého nemovitého majetku, jenž má ve svém výlučném vlastnictví. Autor si klade otázku, zda a jak lze odhadnout ztrátu, kterou touto jeho činností majetkové společenství utrpělo a kde že je hranice mezi nepřiměřenou péčí o výlučný majetek jednoho z manželů a mezi řádnou správou majetku, z jehož výnosu má společenství prospěch (výnosy z výlučného majetku jsou, na rozdíl od závazků s takovým výlučným majetkem spjatých, součástí SJM).

V rámci vypořádání soud přiřkne každému z manželů do vlastnictví některé z věcí, jež byly součástí SJM, přičemž je povinen respektovat zásady v zákoně pro tento proces uvedené. Soud se musí držet jednotlivých zákonných hledisek, zvážit dopady jejich aplikace a přizpůsobit míru jejich užití v jednotlivých případech zejména dosažení požadovaného výsledku, jímž je spravedlivé rozhodnutí.

²⁴⁾ Bulletin Advokacie, 1986, str. 40, Tichý V., K odpovědnosti za škodu způsobenou mezi manžely

²⁵⁾ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 241

K řečeným zásadám dle § 149 odst. 2 patří předpoklad, že podíly manželů na SJM jsou stejné. Rovněž závazky vzniklé za trvání manželství jsou manželé povinni splnit rovným dílem. Dále jsou zde založena práva a povinnosti plynoucí ze zápočtů (viz výše).

§ 149 odst. 3 stanoví, že se při vypořádání přihlídnou zejména k potřebám nezletilých dětí, k tomu, jak se každý z manželů staral o rodinu, a k tomu, jak se zasloužil o nabytí a udržení společného jmění. Při určení míry přičinění je třeba též vzít zřetel k péči o děti a k obstarávání společné domácnosti.

Výčet zásad je demonstrativní. Zákon umožňuje soudu, popř. manželům v mimosoudní dohodě o vypořádání vzít v potaz kromě hlediska nezletilých dětí a ostatních hledisek v zákoně příkladmo uvedených i jiné okolnosti, které by mohly být pro vypořádání důležité (např. nemoc jednoho z manželů) - č. 70 / 1965

V důvodové zprávě k občanskému zákoníku, která se ještě týkala dřívějšího bezpodílového spoluvlastnictví manželů, se uvádělo :“ Vychází se z toho, že podíly obou manželů jsou stejné. Jejich výše však může být dle hledisek v zákoně vytyčených upravena. Především je nutno přihlížet k potřebám nezletilých dětí, a to zejména v tom smyslu, aby věci, které jim dosud sloužily, mohly jim sloužit i nadále. Dále je nutno při vypořádání vzít zřetel k tomu, jak se který z manželů přičinil o rodinu a o nabytí a udržení společného majetku. Jestliže se tedy oba manželé pečlivě starali o rodinu a společným úsilím dbali o zajištění jejich potřeb, rozdělí se zpravidla mezi ně společný majetek rovným dílem. Výchozí hledisko o rovnosti podílů ovšem nemůže být zachováno, jestliže si některý z manželů počínal neodpovědně, utrácel úspory a rodinu poškozoval.“

Soudní praxe dovodila, že je možné stanovit jiné podíly než- li stejné v případě světově úspěšného sportovce, který vyvíjel značné úsilí k tomu, aby ve své sportovní činnosti dosáhl uvedeného postavení a tomu odpovídajících příjmů, umožňujících nadstandardní životní úroveň rodiny a nabytí majetku značné hodnoty. Na společných dluzích se účastníci podílejí zásadně ve stejném poměru, v jakém se podílejí na společném majetku (Soubor rozhodnutí NS ČR C 45).

Judikatura dále dospěla k závěru, že výjimečné přiznání většího podílu při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů nebylo možné odůvodnit většími zásluhami o vytvoření majetku, jestliže jeden z manželů měl k tomu lepší předpoklady (vzhledem ke svému vzdělání, schopnostem, profesi, zdraví apod.) než druhý manžel, jemuž však nelze vytknout, že při starosti o rodinu, při nabývání a udržování společných věcí, při péči o dítě a při obstarávání společné domácnosti nevyužíval svých schopností a možností. Výjimečné přiznání většího podílu přicházelo v úvahu v případech, kdy jeden z manželů nevyužíval při

nabývání a udržování společných věcí, při péči o rodinu a děti a při obstarávání společné domácnosti svých možností a schopností a své povinnosti neplnil řádně, anebo v případech, v nichž manželé žili odloučeně a nabývali věci do bezpodílového spoluvlastnictví např. ve svých oddělených bydlištích (Sborník IV. NS z roku 1986, str. 499).

V praxi se vyskytují situace, kdy jeden z manželů výdaji na alkohol, hazardní hry či drahé šperky společné jmění neúměrně zatěžuje a soud pak k těmto skutečnostem při vypořádání samozřejmě náležitě přihlédne.

Rozdílná výše podílů manželů při vypořádání jejich bezpodílového spoluvlastnictví může být vyjádřena nejen procentuálně, nebo zlomkem, ale i příkázáním určité věci jen jednomu z manželů, aniž by ho tato skutečnost zavazovala k finančnímu vypořádání s druhým manželem (Soubor rozhodnutí NS ČR C 803).

Judikatura zaujala stanovisko i k hledisku potřeb nezletilých dětí. Zřetel na potřeby nezletilých dětí je třeba posoudit dle povahy konkrétního případu, dle povahy, určení a životnosti věcí, které jsou předmětem vypořádání, jakož i se zřetelem k tomu, zda konkrétní věc může být užívána i jinou osobou než nezletilými dětmi, popřípadě po jak dlouhou dobu bude dětmi užívána. I při dodržení zřetele k potřebám nezletilých dětí, projevujícím se při řešení otázky, které věci sloužící potřebám dětí připadnou tomu z manželů, do jehož výchovy jsou děti svěřeny, nemusí tu závěr respektující toto zákonné hledisko vyústit i ve zvýšení podílu tohoto manžela (R č. 70/ 1965, str. 142).

Vzetí zřetele na nezletilé děti často vede k tomu, že se manželovi, kterému byly do výchovy rozhodnutím soudu děti přiřčeny, ponechá vybavení domácnosti nezbytné pro uskutečnění takové výchovy.

Při vypořádání dojde pravidelně k reálnému rozdělení věcí mezi manžele. Dělení se děje dle soudem vytyčených podílů, jež jsou zásadně rovné. Po rozdělení všech věcí vznikne většinou jednomu z manželů vůči druhému manželu nárok na peněžité dorovnání.

Jen zcela výjimečně přistoupí soud k vypořádání příkázáním věci do podílového spoluvlastnictví manželů, tento postup by však měl mít oporu ve vyjádření souhlasu účastníků s takovým řešením a zároveň by zde měly být pro takovou volbu přítomny zvláštní důvody.

V R č.76/ 1970 soud uvedl, že bezpodílové spoluvlastnictví manželů, do něhož náleží také domek, může být podle okolností jednotlivého případu (i se zřetelem k vyjádření účastníků) vypořádáno, byť výjimečně, i tím způsobem, že soud přikáže domek do podílového spoluvlastnictví účastníků.

Problémy činí stanovení ceny věcí ze SJM, jichž jeden z manželů pozbude a druhému ve vlastnictví zůstanou. Ten z manželů, který o věc přijde, má právo na přiměřenou náhradu.

Praxe se snažila najít odpověď na otázku, jak takovou náhradu vyčíslit. Prvním sporným bodem bylo, zda postačí určení výše náhrady znaleckým posudkem, či zda je stěžejní cena určená působením poptávky a nabídky, tzn. cena tržní, obecná. Práce Majetkové společnosti manželů²⁶⁾ uvádí, že není důvodu k postupu odlišnému od toho, který je využívám při vypořádání podílového spoluvlastnictví. Odkazuje na nález Ústavního soudu, který došel k závěru o rozhodnosti ceny obecné, kdy je přiměřenou náhradu třeba chápat jako hodnotový ekvivalent vyjádřený v penězích, ekvivalent umožňující dle místních podmínek obstarání věci obdobné.

Druhý sporný bod spočívá v nejasnostech ohledně doby stanovení ceny věci. Otázka zní, má-li se při stanovení výše náhrady vycházet z ceny věci v době zániku SJM, nebo z ceny, již má věc k okamžiku vypořádání. Soudní praxe dovodila pravidlo, dle kterého se vychází z ceny věci v době vypořádání SJM, avšak ze stavu věci v době zániku SJM. Zhodnocení společné věci účastníky v době po zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů ze zdrojů, jež netvořily toto spoluvlastnictví, nemá vliv na cenu, kterou soud pro účely řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů stanovil (Soubor rozhodnutí NS ČR C 496). Požadavek na určení ceny věci ke dni vypořádání je odůvodněn snahou zabránit zvýhodnění jednoho z manželů pohybem cen nastalým po zániku SJM (Majetkové společnosti manželů).²⁷⁾

Ačkoliv se tedy vypořádání provádí zásadně dle stavu ke dni zániku SJM, dochází v období mezi zánikem SJM a jeho vypořádáním ke změnám na majetku, věci se opotřebovávají, konzumují, peněžité hodnoty mohou být zastoupeny věcnými apod. Je tedy nutné vyhotovit seznam věcí v jejich stavu jak ke dni zániku SJM, tak ke dni jeho vypořádání. Požadavky na popis věcí v seznamu závisí na tom, zda věc zůstane u toho, kdo ji v době mezi zánikem a vypořádáním SJM užíval, či zda má dojít k jejímu vydání. Menší požadavky na popis jsou kladeny u věcí, jež zůstávají na svém místě. Vystačí se proto s hromadným pojmenováním jako je např. kuchyňský nábytek apod. Jde-li o věc, jež se má stěhovat k druhému manželovi, bude na místě popsat ji důkladně, také proto, že při případném výkonu rozhodnutí ji bude třeba rozeznat.

Zřídka se soud i odchýlil od zásady rozhodnosti stavu věci v době zániku majetkového společenství. Vzhledem k potřebě spravedlivého uspořádání majetkových poměrů se tak mohlo stát především tehdy, byla-li v období mezi zánikem bezpodílového spoluvlastnictví a jeho vypořádáním vinou účastníků zanedbána nezbytná údržba či pro

²⁶⁾ Majetkové společnosti manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 240

²⁷⁾ Majetkové společnosti manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 246

zachování objektu bezprostředně nutné opravy (zpravidla u dokončené stavby), popřípadě jestliže nebylo pokračováno ve stavbě nedokončeného objektu. Jestliže byla v takovém případě přikázána do vlastnictví některého z účastníků stavba v podstatně horším stavu, než tomu bylo v době zániku bezpodílového spoluvlastnictví, bylo možné pokládat za rozhodný jiný stav společné věci, než z jakého vychází už ustálená judikatura (bývalý NS, 3 Cz 33 / 92).

V publikaci Společné jmění manželů²⁸⁾ se navrhuje užití pomůcky pro určení ceny spočívající ve zohlednění toho, kdo je v období mezi zánikem a vypořádáním SJM uživatelem věci. Má-li v nastalém mezidobí věc v užívání ten z manželů, jemuž je taková věc následně přikázána, bude se moci vycházet ze stavu věci z doby zániku SJM. Opotřebení a náklady tu jdou za ním. Jen u věcí, jež mají být vydány jedním z manželů druhému, se musí zmapovat obojí stav. Pak se rozhodne, na čí vrub půjdou změny na věci proběhlé v mezidobí.

Jedná-li se o opatření věcí ze společných prostředků, které jsou nějakým způsobem zabudovány např. do domu ve výlučném vlastnictví jednoho manžela, je určující cena věcí v době, kdy byla hrazena. Jak je uvedeno v práci Majetkové společenství manželů,²⁹⁾ je společné vynaložení prostředků na ostatní majetek jednoho z manželů doprovázeno vědomím takového jejich užití, přičemž jejich návratnost je omezena na případ zániku a vypořádání společného jmění.

Zvláštní situace vzniká v případě, že manžel způsobí škodu na společném majetku. Tímto tématem se ve svém článku zabývá Tichý V.³⁰⁾ Vzhledem k tomu, že odpovědnostní vztah vyžaduje dvě strany, což u způsobení škody jedním z manželů na společném majetku není splněno (takový manžel totiž poškodil i svůj majetek), není za trvání manželství možné domoci se náhrady. Tichý zde dále poukazuje na charakter tehdy ještě bezpodílového spoluvlastnictví manželů (dnes SJM), kdy účast na společném majetku každým z manželů není vyjádřena konkrétními podíly na něm. O takových podílech lze uvažovat až v souvislosti se zánikem a vypořádáním bezpodílového spoluvlastnictví. Došlo-li tedy ke škodě na společném majetku, stal se poškozeným i škůdce a není k dispozici způsob, kterým vyjádřit míru sebepoškození a tím i poškození druhého manžela. Domoci náhrady se poškozený manžel může až se zánikem bezpodílového spoluvlastnictví. Poškození společného majetku je tu označeno za protiprávní dispozici, kterou může být např. i prodej, darování bez souhlasu druhého manžela, s tím, že způsobení škody jest na rozdíl od prodeje či darování, které jsou

²⁸⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2000, str. 181

²⁹⁾ Majetkové společenství manželů. Dvořák J., Aspi, 2004, str. 246

³⁰⁾ Bulletin advokacie, 1986, str. 40, Tichý V., K odpovědnosti za škodu způsobenou mezi manžely

právními úkony, úkonem protiprávním, u kterého nelze z povahy věci se souhlasem druhého manžela počítat. Při vypořádání se tedy k uvedeným nedovoleným jednáním nebude přihlížet, přičemž zmenšení hodnoty společného majetku půjde k tíži manžela škůdce. Vyrovnaní poškozeného se provede zásadně v peněžní formě.

Nebylo možné vyloučit vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů, při němž by byly přikázány všechny věci do vlastnictví jednoho z manželů, kterému by bylo uloženo proplatit celý podíl druhému manželovi v penězích, přičemž výjimečně bylo možné povolit i splátky (Sborník IV. Nejvyššího soudu z roku 1986, str. 502).

Spor o vypořádání SJM jest sporem majetkovým, který může být skončen smírem dle § 99 občanského soudního řádu, a lze jej proto podrobit jednání a následnému rozhodnutí v rámci rozhodčího řízení.

Soudní rozhodnutí o vypořádání musí ve svém výroku obsahovat výčet věcí, které případnou do výlučného vlastnictví některého z manželů (popř. i do podílového spoluvlastnictví obou manželů), uvedení toho, komu připadne která pohledávka, a kdo bude komu a co dlužit. Je-li věc ponechána manželovi, který ji nemá ve své moci, uloží soud ve výroku druhému manželovi povinnost věc vydat, což zvyšuje nároky na popis takové věci, který musí být přesný. Pakliže se věc nachází v moci třetí osoby, není v kompetenci soudu uložit takové třetí osobě její vydání, soud může leda oprávněného manžela zmocnit k její vindikaci. Vindikace se bude opírat o § 126, jediným vlastníkem jest už nadále jen ten z manželů, kterému byla věc ponechána. Výkon rozhodnutí odebráním věci se provádí dle §345 občanského soudního řádu.

V knize Společné jmění manželů³¹⁾ je vysloven ten názor, že po proběhlém vypořádání je ten z manželů, který pozbyl vlastnictví k věci a zároveň ji má u sebe, někým, kdo věc neoprávněně zadržuje, pakliže ji sám nevydá. Věc pak musí být, na základě jejího popisu ve výroku rozhodnutí odebrána.

Výrok rozsudku, jímž bylo provedeno vypořádání, neřešil ve vztahu ke třetím osobám, odlišným od bezpodílových spoluvlastníků, závazným způsobem otázku, zda bezpodílový spoluvlastníci byli skutečně vlastníky určité věci, ani v případě, že soud nesprávně pojal do rozsudku též určovací výrok o tom, co bezpodílové spoluvlastnictví tvoří (bývalý Nejvyšší soud ČR 61/83).

To, co nebylo uvedeno jako nutná součást výroku, a jde přitom o materii, jejíž vyřešení je nezbytné, bude rozepsáno v odůvodnění. Půjde zejména o řešení předběžných

³¹⁾ Společné jmění manželů. Pokorný M., Holub M., Bičovský J, Linde Praha, 2000, str. 202

otázek, týkajících se rozsahu vypořádávaného majetku, tzn. o určení toho, co do oné masy patří, o vyčíslení ceny jednotlivých částí obsahu masy, o doložení výše pohledávek dle § 149 a nakonec i o uvedení pohledávek a závazků sem spadajících. V odůvodnění dále najdeme informaci o celkové výši vypořádávaného majetku, o úvahách vedoucích k závěru o podílu každého z manželů a o momentálním místě výskytu jednotlivých věcí. Ke všemu se uvede zdůvodnění dle § 157 odst. 2 občanského soudního řádu. Soud též vyloží myšlenky, které podepírají řešení obsažené ve výroku.

Vypořádání společného jmění ze zákona

Zákon ve své § 150 odst. 4 počítá ze zákonnou domněnkou vypořádání, není-li ve lhůtě tří let od zániku společného jmění podán návrh na vypořádání k soudu (návrh musí být podán nejpozději v poslední den tříleté lhůty), nebo nedojde-li v této lhůtě k vypořádání dohodou. Pak ohledně movitých věcí platí nevyvratitelná domněnka, že manželé se vypořádali podle stavu, v němž každý z nich věci ze společného jmění manželů pro potřebu svou, své rodiny a domácnosti výlučně jako vlastník užívá. Takové užívání nemusí trvat po celou dobu tří let, může jít i o kratší období, je-li zřejmé, že se i tak vytvořil stav trvalého užívání věci a neděje se tak proti vůli druhého manžela. O ostatních movitých věcech a o nemovitých věcech platí, že jsou v podílovém spoluvlastnictví (u nemovitostí evidovaných v katastru nemovitostí se zapíše důsledky vypořádání domněnkou do katastru záznamem) a že podíly obou spoluvlastníků jsou stejné; totéž platí přiměřeně o ostatních majetkových právech, pohledávkách a závazcích manželům společných.

Skutečností rozhodnou pro začátek běhu lhůty je v případě zániku SJM rozvodem právní moc rozhodnutí soudu o rozvodu manželství.

Tato právní úprava byla do občanského zákoníku vložena novelou č. 131/1982 Sb. a zdrojem inspirace byla zřejmě praxe soudů, dle níž bylo možné, aby manželé na základě dohody, byť třeba i mlčky učiněné, vycházeli z toho, že do výlučného vlastnictví každého z nich připadnou věci, které každý z nich měl ve své dispozici a užívání (R 62 / 74).

Závěr pojednání o vypořádání společného jmění manželů

Cílem zákonné úpravy vypořádání je spravedlivé urovnání pomanželských majetkových poměrů. Navzdory tomu, že se řada bývalých manželů ve snaze předejít

zdlouhavému a psychicky náročnému procesu o rozvržení hodnot z bývalého SJM raději dohodne, existuje stále nezanedbatelné množství takových rozvedených partnerů, kteří v dohodě řešení najít nedokázali, ať již pro překážku zatvrzelosti ze strany jednoho partnera, či pro oboustranný nedostatek komunikace stran. Právní úprava diskutované materie je charakteristická tím, že vytváří určitý prostor pro soudní uvážení. Důvodem je značná rozličnost životních situací spjatých s partnerským životem. Obzvláště vysoké požadavky jsou kladeny na fundovanost soudu, jenž by měl i přes obvyklé emoční vypětí, provázející celý proces, objektivně zvážit veškerá směřodátá hlediska.

ŘEŠENÍ BYTOVÉ OTÁZKY PO ROZVODU

Možnosti uspořádání bytových poměrů za trvání manželství a dopady zániku manželství rozvodem na bydlení bývalých manželů

Manželé mohou bydlet ve vlastní nemovitosti. Právní otázky spjaté s nemovitostí ve vlastnictví manželů či manžela spadají pod problematiku již výše probraného SJM. V této souvislosti je vhodné zmínit leda rozhodnutí soudu C 46: rozvedený manžel, který i po zániku manželství rozvodem zůstal bydlet v domě, který je ve vlastnictví druhého z manželů, není zásadně povinen vyklidit byt bez zajištění bytové náhrady. Jeho právní postavení – při zániku jeho právního důvodu bydlení – je nutno posoudit analogicky podle ustanovení §713 odst. 1. Druh bytové náhrady je třeba posoudit analogicky §712 odst. 3, věty druhé.

Dále mohou manželé sdílet společný byt, popř. byt v domě a být podílovými spoluvlastníky předmětného bytu či domu. Tento jejich vztah k objektu bydlení zůstává nezměněn i po vypořádání společného jmění manželů a případné spory manželů ohledně bytu či domu se řeší dle pravidel platných pro podílové spoluvlastnictví (§139 odst. 2 a 3).

Zcela výjimečně lze v rámci vypořádání SJM přiřknout nemovitost, spadající do SJM, do podílového spoluvlastnictví bývalých manželů (zásadně by ale měla být nemovitost přikázána do výlučného vlastnictví jen jednoho z bývalých manželů). Případné neshody ohledně takové nemovitosti je pak, jak již zmíněno, nutno řešit dle ustanovení upravujících podílové spoluvlastnictví.

Jeden manžel však může bydlet s druhým manželem jakožto člen jeho domácnosti. O takový případ se bude jednat tehdy, pakliže bude nemovitost ve výlučném vlastnictví manžela, popř. ve spoluvlastnictví takového manžela a třetí osoby. Dále sem bude spadat i

bydlení ve služebním bytě, který má manžel ve výlučném nájmu, jelikož u služebních bytů je vznik společného nájmu bytu manžely vyloučen a druhý z manželů pak bude v bytě setrvávat právě na základě svého příslušenství k domácnosti (blíže viz. níže). Rozvodem zaniká příslušnost manžela k domácnosti a soud k návrhu vysloví jeho povinnost vystěhovat se do náhradního objektu.

Další možností, jak uspokojit rodinou bytovou potřebu, je nájem bytu, popř. domu. Příští řádky budou pojednávat o naposled uvedeném řešení bydlení.

Obecná charakteristika společného nájmu bytu jako právního institutu

Společný nájem bytu (jeho historickým předchůdcem byl institut společného užívání bytu) se vyznačuje četností nájemců, kteří užívají byt na základě smlouvy, či na základě zákona, kdy každý z nájemců je ve svých užívacích právech limitován stejnými užívacími právy nájemců ostatních. Nejde tedy o mnohost subjektů pouze ve smyslu jednoho oprávněného subjektu ze smlouvy či ze zákona a ostatních subjektů, setrávajících v bytě jen na základě práva odvozeného od práva nájmu druhého člena rodiny či domácnosti. Společný nájem k družstevnímu bytu je možný pouze u manželů (§700 odst.3), neuplatní se tedy ani v případě faktického soužití muže a ženy, tzn. druha a družky. Společným nájemcem není osoba užívající byt z titulu vlastnického či spoluvlastnického práva k domu nebo k bytu. Předmětem nájmu bytu je samozřejmě pouze prostora určená k bydlení, společný nájem nebytových prostor se řídí zvláštním zákonem (zákon o nájmu a podnájmu nebytových prostor, č. 116/1990 Sb.).

§701 upravuje vztahy mezi nájemci navzájem a rovněž vztahy nájemců k pronajímateli a k třetím osobám. Běžné věci týkající se společného nájmu může vyřizovat každý ze spolunájemců sám, ostatní záležitosti si vyžadují souhlas všech zbylých spolunájemců, jinak by šlo neplatný právní úkon. Za běžnou záležitost je možno považovat např. obvyklou opravu v domě či bytě, nikoliv však např. uzavření smlouvy o podnájmu.

Z právních úkonů týkajících se společného nájmu bytu jsou dle §701 odst.2 oprávnění a povinni všichni společní nájemci společně a nerozdílně.

Vyvstanou-li mezi spolunájemci neshody ohledně práv a povinností ze společného nájmu, má dojít k dohodě o řešení neshod. Nestane-li se tak, je k návrhu kteréhokoliv z nájemců oprávněn řešit situaci soud (§702 odst. 1).

Společný nájem bytu zaniká především dohodou. Další variantou pro ukončení společného nájmu je výpověď ze strany pronajímatele za přivolení soudu. Společný nájem bytu může být ukončen i rozhodnutím soudu o jeho zrušení, je-li k návrhu kteréhokoliv z nájemců zjištěno, že jde o případ hodný zvláštního zřetele a zároveň došlo ke vzniku navrhovatelem nezaviněného stavu, který brání společnému užívání bytu nájemci.

Mezi manžely vzniká společný nájem bytu manžely (historickým předchůdcem byl institut společného užívání bytu manžely), který je možný, jak již bylo výše zmíněno, i bytů družstevních. Společný nájem bytu manžely vznikne i v manželství neplatném, které je až do jeho prohlášení za neplatné považováno za platné. Dojde-li prohlášením k jeho zneplatnění, použije se obdobně ustanovení o právech a povinnostech rozvedených manželů a o jejich majetkových poměrech (§ 17 odst.2 zákona o rodině).

Společný nájem bytu manžely však nevznikne u bytu či domu, které jsou ve vlastnictví či spoluvlastnictví jednoho z manželů. Druhý manžel získá v takovém případě pouze právo bydlení.

Společný nájem bytu manžely dále nevznikne v případě přechodu nájmu na manžele a další osoby. Stejně tak nevznikne, jestliže jeden ze společných nájemců bytu uzavře manželství již za existence společného nájemního práva k bytu (R 23/ 1989, str. 170). Pak bude jeho manžel v bytě setrvávat jen na základě práva bydlení odvozeného od práva nájmu a k jeho setrvání v bytě bude zapotřebí souhlas ostatních společných nájemců bytu. Zemře-li některý ze spolunájemců, rozšíří se právo nájmu ostatních spolunájemců o uprázdněný díl, přechod práva nájmu nastává až se smrtí posledního nájemce (přechod dle §706). Zbudou-li po smrti spolunájemce v bytě manželé, vzniká jim společný nájem bytu manžely (R 8/ 1998).

Společný nájem bytu manžely je samostatnou formou práva společného nájmu bytu, což je dáno speciálním posláním úpravy společného nájmu bytu manžely, která má pro partnery setrvávající v manželství zajistit jednu ze základních existenčních potřeb, jíž bydlení bezesporu je. Obdobně jako u úpravy SJM, je i zde zřejmá snaha vyčlenit ze souboru obecných občanskoprávních vztahů vztah muže a ženy, žijících ve formálním svazku, aby mohla být zohledněna příslušná specifika daného vztahu, k čemuž se přidává záměr podpory a posílení rodiny.

Společný nájem bytu manžely je nedílný. Zásadně není možný jeho zánik za trvání manželství jen u jednoho z manželů (výjimkou je ustanovení § 708 ve spojení s § 707 odst 1). Naopak u společného nájmu je možné zrušení práva nájmu jen u jednoho ze subjektů, týká-li se důvod zrušení jen jeho. Vzhledem k nedílnosti práva nájmu u manželů postihuje důvod zrušení nájmu existující jen u jednoho manžela i manžela druhého. Ustanovení zákona jsou

kogentní, čili je vyloučena dohoda mezi manžely o tom, že se vylučuje nebo omezuje vznik, popř. trvání společného nájmu bytu manžely.

Vznik a obsah společného nájmu bytu manžely

Společný nájem bytu manžely vzniká přímo ze zákona, a to bez ohledu na vůli manželů popř. pronajímatele (společný nájem osob odlišných od manželů vyžaduje souhlas pronajímatele). Vznik společného nájmu bytu manžely můžeme diferencovat dle předmětu nájmu, tzn. dle toho, zda je do nájmu dáván byt družstevní či nikoliv.

U nedružstevního bytu vzniká společný nájem bytu manžely nabytím individuálního práva nájmu bytu jedním, popř. oběma manžely za trvání manželství (§ 703 odst.1). Podmínkou je, aby spolu manželé ke dni vzniku práva nájmu trvale žili. Chybí-li uvedená podmínka, společný nájem bytu manžely nevznikne (§ 703 odst. 3). Za takových okolností vznikne právo nájmu pouze tomu z manželů, jemuž svědčí právní důvod vzniku nájemního práva k bytu. Vzhledem k právnímu důvodu vzniku společného nájmu bytu manžely, jímž je zákon, je vyloučena dohoda manželů, kteří spolu trvale nežijí, o jeho vzniku. Takovým manželům by mohl vzniknout pouze společný nájem bytu (manželům, kteří spolu trvale nežijí a oba jako nájemci uzavřou nájemní smlouvu na byt, vznikne společný nájem bytu dle § 700, Krajský soud Hradec Králové, sp.zn.21 Co 95 / 2000).

Společný nájem bytu manžely však může vzniknout dodatečně, obnoví-li manželé své soužití. V souvislosti s podmínkou „trvalého žití manželů“ vyvstává otázka, co je obsahem uvedeného pojmu. Praxe dovozuje, že manželé spolu nežijí tehdy, když manželství sice trvá, avšak je poznamenáno rozvratem a manželé nevedou společnou domácnost. Zásadní je tu povaha soužití manželů, nikoliv okolnost, zda spolu manželé fakticky bydlí. Setrvávají-li manželé v plně funkčním vztahu, kdy spolu pouze z nějakého důvodu nebydlí, pak vzniku společného nájmu bytu manžely nic nebrání. Jde-li však o partnerství narušené a prosté vzájemné náklonnosti, kdy jsou manželé nuceni okolnostmi sdílet spolu byt, pak nejsou splněny všechny požadované podmínky pro vznik společného nájmu bytu manžely a tudíž takový ani nevznikne.

Dále dochází ke vzniku společného nájmu bytu manžely u nedružstevních bytů uzavřením manželství, stal-li se některý z manželů před uzavřením manželství individuálním nájemcem bytu (§704 odst.1). Takový účinek uzavření manželství nastává přímo ze zákona, není tudíž zapotřebí uzavření nové smlouvy s pronajímatelem. Tento účinek nelze vyloučit

žádnými právními úkony ze strany účastníků daného občanskoprávního vztahu a nelze jej též vyloučit s odkazem na § 3 odst.1, jelikož toto ustanovení může v konkrétním případě pouze zamezit dopadům výkonu subjektivních práv a povinností plynoucích z občanskoprávních vztahů, nemůže ale vyloučit účinky plynoucí z kogentní právní normy (§704 odst. 1) pro vznik, změnu, zánik právních vztahů zákonem předvídané právní skutečnosti (R NS, SJ 81 / 2000).

Zákon pro tento případ vzniku společného nájmu manželé nestanoví podmínku, aby spolu manželé v době vzniku společného nájmu trvale žili. Lze předpokládat, že je tomu tak proto, že se neočekává, že do manželství budou vstupovat partneři, jejichž vztah je v takovém stavu, jenž by dovolil užití jeho označení za rozvrácený. Takový společný nájem bytu by však mohl zaniknout v případě, že by manželé trvalé žití obnovili a následně by došlo k jeho zániku. Pak by se aplikovalo ustanovení §708 o zániku společného nájmu bytu v důsledku trvalého opuštění společné domácnosti. Dokud spolu však manželé trvale nežijí, nelze uvažovat o zániku společného nájmu bytu dle §708, jelikož nemůže dojít k opuštění neexistující společné domácnosti. K pojmovému vymezení trvalého opuštění společné domácnosti viz níže.

Změna práva výlučného nájmu bytu na společný nájem bytu manželé, k níž dochází uzavřením manželství dosavadního výlučného nájemce, je speciálním případem singulární sukcese, v jejímž důsledku do práv a povinností dosavadního výlučného nájemce vstupují oba manželé jako společní nájemci (Krajský soud Hradec Králové, sp. zn 26 Co 557/ 2000).

Není vyloučen vznik společného nájmu bytu manželé ke dvěma bytům, byl –li před uzavřením manželství nájemcem bytu každý z manželů. Tento stav však může být důvodem výpovědi z nájmu dle §711 odst. 1 pís. g, nepůjde –li o případ, kdy na manželích nelze spravedlivě požadovat, aby užívali jen jeden byt.

V §703 odst. 2 a 3 a v §704 odst. 2 je obsažena úprava pro byty družstevní. Rovněž zde jde o úpravu kogentní. Spolu se společným nájmem bytu manželé vzniká za splnění zákonem požadovaných podmínek i společné členství. Členství nemá za trvání manželství vliv na právní postavení společného nájemce při výkonu společného nájemního práva. Členství může mít za trvání manželství význam pouze při výkonu členských práv a povinností.

Společný nájem vznikne spolu se společným členstvím za předpokladu, že jednomu z manželů vznikne za trvání manželství právo na uzavření nájemní smlouvy ohledně družstevního bytu a manželé spolu tou dobou trvale žijí (nežijí- li spolu právě v ten okamžik, ale posléze soužití obnoví, platí, že je možný dodatečný vznik společného nájmu i členství).

Taková smlouva musí být za trvání manželství uzavřena, tzn. právo nájmu k družstevnímu bytu musí vzniknout. Právo společného nájmu družstevního bytu manžely i jejich společné členství vznikne i tehdy, jestliže jeden z manželů, kteří spolu trvale žijí, získá právo nájmu družstevního bytu jinak, než uzavřením nájemní smlouvy, např. nabytím členského podílu děděním (R 34/1983).

Společný nájem bytu, nikoliv však společné členství, vznikne dle §704 odst. 2 za předpokladu, že vznikne jednomu z manželů před uzavřením manželství právo na uzavření nájemní smlouvy k družstevnímu bytu, nebo že se před uzavřením manželství stane jeden z manželů nájemcem družstevního bytu. V prvním z uvedených případů vznikne společný nájem bytu manžely uzavřením smlouvy o nájmu, a to až za trvání manželství. Zde musí být splněna podmínka trvalého žití (popř. je možný dodatečný vznik společného nájmu, dojde –li k obnově soužití). V případě druhém vznikne společný nájem již uzavřením manželství, zákon splnění podmínky trvalého žití z výše uvedených důvodů nepředpokládá.

V minulosti byl řešen problém možnosti kumulace společných nájmu bytu manžely, pakliže si jeden z bývalých manželů navzdory stále trvajícím společnému nájmu bytu manžely přivede do bytu manžela nového. Tento problém ve svém článku řešil Mokrý A.³²⁾ Vyslovil se zde v tom smyslu, že kumulace těchto práv, vzhledem k jejich poslání, možná není a to ani za souhlasu bývalého manžela. Přitom poslání institutu společného užívání bytu manžely lze spatřovat především v poskytnutí ochrany bytovým právům manželů a tím i jejich rodině. Vznik společného užívání bytu novomanžely se pak odsouvá až k okamžiku zániku společného užívání bytu bývalými manžely. Autor poukazuje na to, že tento jeho postoj není neslučitelný s možností přivést si do bytu obývaného bývalými manžely manžela nového. Další společné právo užívání bytu manžely zde však nevzniká a to až do doby zániku společného užívání bytu bývalými manžely, s tím, že autor zde vychází z dnes již překonaného názoru, že společné užívání bytu manžely zaniká až přidělením bytové náhrady a ne už rozhodnutím soudu či dohodou bývalých manželů o zrušení společného užívání bytu manžely.

Aktuálnější pohled na problém lze nalézt v Poznámkovém vydání k občanskému zákoníku³³⁾ kteří již za okamžik zániku společného nájmu bytu manžely považují účinnost dohody či právní moc soudního rozhodnutí o zrušení řečeného nájmu. Přivede –li si rozvedený manžel, který čeká na poskytnutí bytové náhrady, nového manžela, společný

³²⁾ Socialistická zákonnost, 1966, č. 4, str. 225, Mokrý A., Vznik a zánik společného užívání bytu

³³⁾ Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou. Fiala J., Holub M., Bičovský J., Linde Praha, 2005

nájem bytu manželů nevznikne, zde bude nutno naopak vážit, zda si rozvedený manžel za této situace může nového manžela vůbec dovolit přivést (blíže viz níže). Přivede-li si nového manžela ten z rozvedených manželů, který byl dohodou či soudním rozhodnutím určen za výlučného nájemce, pak vznik společného nájmu bytu manželů bude připadat v úvahu.

Společný nájem bytu manželů nevzniká v bytech služebních, v bytech zvláštního určení a v bytech, které jsou v domech zvláštního určení. Ty zůstávají v nájmu jen toho, komu do něj byly dány, popř. je možný společný nájem dle §700, jsou-li oba manželé zaměstnání u téhož zaměstnavatele.

Co se týče obsahu společného nájmu bytu manželů, užití se ustanovení platná pro společný nájem bytu. Vzájemná práva a povinnosti manželů určuje tedy §701. V běžných záležitostech vyplývajících ze společného nájmu bytu je oprávněn jednat každý z manželů sám, v ostatních záležitostech je nutný souhlas obou manželů, jinak by šlo dle §40a o úkon relativně neplatný. Z platných právních úkonů, týkajících se společného nájmu bytu, jsou oba manželé oprávněni a zavázáni solidárně. Pro řešení případných neshod dohodou či soudem se užije §702.

Dopady rozvodu na společný nájem bytu manželů

Dalším majetkoprávním aspektem rozvodu je vedle problematiky vypořádání SJM a problematiky výživy rovněž řešení společného nájmu bytu manželů. Přes některé souvislosti jde o relativně oddělené otázky. K takovým souvislostem, v tomto konkrétním případě mezi vypořádáním a bydlením, lze kupříkladu řadit provázanost mezi členským podílem v bytovém družstvu a dalším užíváním bytu.

Touto konkrétní souvislostí se zabývala i judikatura. Rozhodnutí podle ustanovení §177 odst. 2 (dnes §705 odst.1) o dalším užívání družstevního bytu není vázané na to, aby se současně rozhodovalo i o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví. Tím, že se určí, kdo bude jako člen družstva byt dále užívat, řeší se i otázka členského podílu, který při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví bude muset připadnout tomu, kdo se stal uživatelem bytu jako člen družstva. Ale to, co je podstatné pro vypořádání, totiž otázka, zda a jakou sumou bude nabyvatel členského podílu povinný vyplatit ze zůstatkové hodnoty tohoto podílu druhého účastníka, zůstává zde otevřené (k určení hodnoty členského podílu pro účely vypořádání dnes již SJM viz níže). V jakých podílech se hodnota, kterou představoval majetek tvořící bezpodílové spoluvlastnictví účastníků rozdělí, případně co který z manželů z tohoto majetku

nabude do svého výlučného vlastnictví a za jakou výplatu, bude věcí vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví, při kterém bude třeba přihlídnout i k tomu, že členský podíl musí připadnout tomu, kdo se stal uživatelem bytu. Není vyloučené, že se účastníci dohodnou o užívání bytu, budou se však soudním návrhem domáhat vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví; právě tak však není vyloučené, že se účastníci budou domáhat rozhodnutí dle §177 (dnes §705) o dalším užívání družstevního bytu, ale po tomto rozhodnutí se na vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví dohodnou. Je nesporné, že účastníci by měli být poučeni o tom, že rozhodnutím dle §177 odst. 2 (§750 odst. 1) o družstevním bytě se v konečných důsledcích řeší i otázka členského podílu, protože ten, komu se přizná právo užívat byt, bude členem družstva, a tedy při vypořádání mu připadne i členský podíl (R 14 / 78, str. 143, odst. 4, str. 144, odst. 1, 2 a 3).

Obdobně R 86/ 1968 - u družstevních bytů, u nichž vzniklo nejen právo společného nájmu bytu manžely, ale i společné členství v družstvu, je vyjasnění otázky, který z rozvedených manželů zůstane členem družstva, předpokladem pro vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví.

Dále se k této problematice váže též např. R 43/ 1972 - členský podíl, který zůstává tomu z rozvedených manželů, který bude byt jako člen družstva nadále výlučně užívat, je majetkovou hodnotou, k níž je třeba při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví přihlídnout (R 43/1972).

Rozhodnutí dle §705 odst. 4 by tedy mělo předcházet rozhodnutí o vypořádání SJM.

Zánik společného nájmu bytu manžely je možný jak za trvání manželství, tak v souvislosti s jeho zánikem. Za trvání manželství zaniká společný nájem bytu manžely ze stejných důvodů, z nichž končí nájem bytu svěřící jedné osobě, dle §710 tedy uplynutím doby, na níž byl nájem sjednán, dohodou o zániku nájmu a výpovědí. Díky nedílnosti společného nájmu bytu manžely se musí důvod zániku nájmu zásadně týkat obou manželů. Jediným případem, kdy nájem za trvání manželství zanikne jen u jednoho z manželů, je zánik nájmu v důsledku trvalého opuštění domácnosti jedním z nich, což znamená, že manžel opouští byt a z konkrétních okolností lze dovodit, že tak činí s úmyslem se již nevrátit.

NS ČR k této problematice v rozsudku ve věci Cdo 643/2001 poznamenal, že trvalé opuštění společné domácnosti jedním z manželů je nejen úkonem faktickým, nýbrž i právním (§34). Musí jít proto o svobodný projev vůle manžela, který byt opouští. Tak tomu není tehdy, kdy je opuštění společné domácnosti motivováno snahou vyhnout se neshodám v manželství.

Trvalé opuštění domácnosti jedním z manželů jakožto důvod zániku společného nájmu bytu manžely se uplatní vždy u bytů nedružstevních. U bytů družstevních nelze tento důvod

užít, pakliže vedle společného nájmu vzniklo i společné členství, jelikož §708 se na byty družstevní nevztahuje. Praxe připouští analogické užití §708 v případě existence společného nájmu družstevního bytu manžely, vznikl-li jen společný nájem, ale ne společné členství v družstvu a domácnost trvale opustí ten z manželů, který členem družstva není (R 34/ 1983).

Jak bylo výše zmíněno, zaniká společný nájem bytu manžely též v souvislosti se zánikem manželství, a to smrtí, nebo rozvodem. Nadále se budu věnovat již jen zániku, popř. dalšímu trvání společného nájmu bytu manžely po rozvodu manželství.

Stěžejní skutečností pro typ dopadů rozvodu na společný nájem bytu manžely je, zda jde o byt družstevní či nikoliv. Nejprve se budu zabírat **byty nedružstevními**. Pro společný nájem nedružstevního bytu manžely nemá rozvod manželství sám o sobě žádné důsledky. Společný nájem trvá dál i po rozvodu a právní poměry bývalých manželů ve vztahu k němu se řídí §701 a 702 odst.1 stejně jako za trvání manželství. Při zániku společného nájmu bytu manžely není rozhodující, zda nájem vznikl jednomu z manželů před uzavřením manželství, nebo za jeho trvání. Tato okolnost však může být vzata v potaz při rozhodování o budoucím uspořádání práv k bytu.

Opustí-li po rozvodu jeden z manželů byt a lze-li z konkrétních okolností soudit, že tak učinil se záměrem se již více nevrátit, připouští praxe (R 14/ 1978) analogickou aplikaci §708 o právních následcích trvalého opuštění domácnosti, kdy společný nájem bytu manžely zanikne a ten z manželů, který byt opustil, se již nemůže domáhat zrušení společného nájmu dle §705 (viz dále). Jediným nájemcem se stane druhý manžel.

K zániku práva společného nájmu bytu manžely je nezbytná dohoda rozvedených manželů, nebo rozhodnutí soudu (705 odst. 1). Zánik společného nájmu bytu manžely tedy nastává účinností dohody o jeho zániku či okamžikem, kdy nabude právní moci rozhodnutí soudu o tomtéž. Starší literatura ještě považovala za rozhodující pro zánik společného nájmu bytu manžely moment splnění povinnosti opatřit pro bývalého manžela bytovou náhradu. Dnes je právo bývalého manžela setrvat v bytě v době mezi rozhodnutím soudu či dohodou o zrušení společného nájmu bytu manžely a realizací práva na bytovou náhradu odvozeno od tzv. práva bydlení (blíže viz níže).

Obsahem dohody je projev vůle směřující ke zrušení společného nájmu, určení manžela, který se má vystěhovat a manžela, který zůstane výlučným nájemcem bytu a dále též ujednání o poskytnutí bytové náhrady. Bývalí manželé se však mohou dohodnout i tak, že bytová náhrada nebude tomu z nich, kdo se má vystěhovat, poskytnuta (§574).

Náplní dohody nemůže být bez dalšího prohlášení bývalých manželů o tom, že společný nájem bytu manžely zaniká a zároveň vzniká společný nájem. Taková dohoda by

musela být předložena ke schválení pronajímateli, jelikož společný nájem bytu osob odlišných od manželů podléhá schválení pronajímatelem. Souhlasil –li by tedy pronajímatel se vznikem společného nájmu bytu u bývalých manželů, pak by bylo nezbytné sepsání nové nájemní smlouvy.

Původně se vycházelo z toho, že může být dohoda platně uzavřena až poté, co nabyl právní moci rozsudek o rozvodu manželství. Dohody dle §177 (dnes §705 odst. 1), uzavřené ještě před rozvodem s odkládací podmínkou, že se stanou účinnými ke dni pravoplatnosti rozsudku o rozvodu, jsou neplatné (R 14 / 78, str. 138).

Novela zákona o rodině však způsobila změnu pohledu na tuto problematiku. Nový §24a zákona o rodině normuje rozvod bez zjišťování příčin rozvratu (podrobněji viz výše). Soud manželství rozvede, jsou-li mu předloženy písemné smlouvy s úředně ověřenými podpisy účastníků, upravující pro dobu po rozvodu vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práva a povinnosti společného bydlení a případnou vyživovací povinnost. Dohoda o zrušení společného nájmu bytu manžely je smlouvou, která upravuje práva a povinnosti společného bydlení. Dohoda nabude účinnosti nabytím právní moci rozsudku o rozvodu.

Po uzavření dohody se lze domáhat už jen jejího splnění, již je tedy vyloučeno dát návrh na zrušení společného nájmu bytu manžely soudem. Ujednání bývalých manželů musí splňovat požadavky kladené zákonem (§ 34 a dál) na právní úkony, zejména z hlediska určitosti, dál pak především z hlediska souladu se zákonem a dobrými mravy. Závazná forma není předepsána, lze ji tudíž uzavřít jak písemně, tak i ústně popř. i konkludentně. Dohodu lze uzavřít i formou soudního smíru.

Dohodnou –li se manželé o pravidlech užívání bytu v období od zániku manželství rozvodem do zániku společného nájmu bytu manžely, nepůjde o úmluvu ve výše uvedeném smyslu, ale o úkon řešící záležitosti spolunájemců (§701). Při neexistenci smluvní úpravy pravidel užívání bytu by případný spor musel řešit soud (§ 702 odst.1). Společný nájem bytu manžely však v tomto případě potrvá dál. Z toho důvodu bude možné i nadále podat návrh na jeho zrušení soudem.

Soudní praxe často řeší spor vzniklý mezi bývalými manžely poté, co si jeden z nich do bytu přivede manžela nového. Zákon o rodině manželům sice ukládá povinnost žít spolu, v potaz je ale třeba vzít konkrétní okolnosti případu za přihlédnutí k zásadě dobrých mravů dle §3 odst. 1. Roli bude hrát zejména skutečnost, zda si novomanžela přivede ten, komu bylo právo nájmu přiznáno či ten, jemuž bylo odepráno. Pozice toho z bývalých manželů, který své další působení v bytě odvozuje pouze od práva bydlení, bude tedy ve vztahu k možnosti přivést si nového manžela značně oslabena.

Zákon preferuje dohodu bývalých manželů před soudním rozhodnutím když stanoví, že nedojde-li mezi rozvedenými manžely k dohodě, rozhodne k návrhu některého z nich o zrušení společného nájmu bytu soud a současně určí, který z manželů bude byt užívat jako nájemce (§705 odst. 1). Vzhledem k tomu, že jde v případě rozhodování soudu o zrušení nájmu bytu o řízení, kdy právní předpis určuje jistý způsob vypořádání vztahu mezi účastníky, není soud při svém rozhodování vázán návrhem o tom, kdo se má stát výlučným nájemcem (§153 odst.2 občanského soudního řádu). Rozhodnutí soudu o tom, kdo se stane výlučným nájemcem bytu, je rozhodnutím konstitutivním, které má účinky ex nunc.

Soud nemá možnost ponechat společný nájem bytu manžely v platnosti, jsou-li pro jeho zánik splněny zákonem stanovené podmínky, tzn. pakliže již nabylo právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství a manželé se zároveň o dalším osudu společného nájmu definitivně nedohodli a k zániku společného nájmu nedošlo v důsledku opuštění společné domácnosti výjimečně již za trvání manželství. Tzn., soud musí rozhodnout ve věci, odmítnutí či zamítnutí žaloby nepadá v úvahu.

Dle §705 odst.3 soud při rozhodování o dalším nájmu bytu vezme zřetel zejména na zájmy nezletilých dětí a stanovisko pronajímatele. Hledisko zájmu nezletilých dětí se uplatňuje i při rozhodování o vypořádání SJM, kdy zákon v §149 odst. 3 stanoví, že se při vypořádání přihlédne především k potřebám nezletilých dětí. Oběma spolu navzájem souvisejícími celky se tedy prolíná zájem ochrany nezletilých dětí.

Není rozhodující, zda jde o děti obou manželů či o děti jen jednoho manžela, popř. o děti osvojené. Není pravidlem, že se akceptace zájmu nezletilých dětí projeví tím, že byt bude ponechán manželovi, kterému byly po rozvodu svěřeny děti do péče, je-li předmětný byt pro děti objektivně nevyhovující.

Zákon chrání zájmy pronajímatele, když mu přiznává právo zaujmout stanovisko k tomu, který z manželů má být napříště výlučným nájemcem bytu. Nejde však o povinnost zaujmout stanovisko, či sdělit důvody stanoviska zaujatého a tudíž soud nemůže pronajímatelovo vyjádření nikterak vynucovat. Zaujatým stanoviskem není soud vázán, zhodnotí jej v souvislosti s ostatními nepominutelnými hledisky a vyvodí tomu odpovídající závěr.

Jak uvádí publikace Křečka S.,³⁴⁾ není zcela vyloučeno, že nastane situace, kdy budou zájem pronajímatele a zájmy nezletilých dětí v konfliktu. Pronajímatel totiž často upřednostní, aby v bytě setrval ten z bývalých manželů, kterému nebyly svěřeny děti do

³⁴⁾ Aktuální otázky bytového práva v praxi soudů. Křeček S., Linde Praha, 2002, str. 49

výchovy. Zájem dětí je však vždy prioritní. Praxe ale ukazuje, že pronajímatel často zůstává neutrální a ponechává tak vše na soudu.

Charakterem výše rozebíraného ustanovení se zabývala judikatura. Ustanovení §705 odst. 3 je právní normou s relativně neurčitou hypotézou, tzn. že hypotéza není stanovena přímo právním předpisem a je tak ponechána na soudu samém, aby podle svého uvážení v každém jednotlivém případě vymezil hypotézu ze širokého, předem neomezeného okruhu okolností. Jestliže soud při rozhodování o dalším nájmu bytu dle §705 odst. 3 z předem neomezeného okruhu okolností vymezí v konkrétní věci ta hlediska, jež považuje za podstatná, vyloží kterým hlediskům dal přednost a proč, pak námitka, že soud do svých úvah některá z hledisek pro věc bezvýznamných nezahrnul, případně, že nesprávně zhodnotil význam hledisek ve věci zkoumaných, je kritikou nesprávného právního posouzení věci, nikoliv nedostatečnosti skutkových závěrů (Rc 87 / 97).

Mimo uvedená zákonná hlediska se v praxi ustálila další kritéria nápomocná k učinění spravedlivého rozhodnutí, kterými jsou například sociální a zdravotní poměry rozvedených manželů, širší okolnosti rozvratu manželství, zásluhy každého z manželů na získání bytu, vztah manželů k bytu, který lze vyčíst také z toho, v jakém rozsahu a kým byl byt zarváni manželství a po jeho rozvodu užíván a kdo se staral o zajištění režie bytu, účelné využití bytu, společenský význam a náročnost práce manželů a dále třeba i možnosti klidného a spořádaného soužití osob, které by měly v bytě zůstat bydlet. Tato hlediska je nutno vážit spolu se zákonnými hledisky, přičemž by měl být především vždy vzat důrazný zřetel na hledisko bezpochyby ústřední, jímž je zájem nezletilých dětí. Uspořádání poměrů účastníků ke společnému bytu nemohou ovlivnit bytové poměry jejich rodičů (Městský soud v Praze sp. zn. 29 Co 62 / 95).

Při hodnocení jednotlivých hledisek je zapotřebí brát v potaz stav v době rozhodování soudu.

Soudní rozhodnutí by mělo obsahovat výrok o zrušení společného nájmu bytu manžely a dále výrok o určení toho, kdo je povinen byt vyklidit a kdo v něm setrvá jako výlučný nájemce. Jednotlivé části výroku rozsudku jsou nedělitelné. Jsou - li tudíž na základě podaného odvolání proti rozhodnutí soudu prvního stupně dány důvody ke zrušení jen části výroku, bude to mít za následek zrušení rozsudku ve výroku v celém rozsahu (R 29/ 1983).

Po zrušení společného nájmu bytu manžely rozhodnutím soudu, nebo dohodou, sdílejí manželé pravidelně společný byt i nadále. Manžel, kterému bylo přiznáno právo výlučného nájmu, je zavázán k sehnání v dohodě či v soudním rozhodnutí specifikované bytové náhrady. Než se tak stane, má druhý manžel právo v bytě bydlet (§712 odst. 6).

Výlučný nájemce smí s bytem volně disponovat, aniž by si vyžádal souhlas bývalého manžela čekajícího na opatření bytové náhrady. Nesmí tak však činit způsobem, jenž by bývalému manželovi znemožňoval výkon práva bydlení.

V mezidobí, od dohody bývalých manželů či rozhodnutí soudu do sehnání bytové náhrady, je vztah osoby oprávněné z práva bydlení a pronajímatele upraven v §712a. Jejich vzájemná práva a povinnosti se řídí ustanoveními §687 až §699 a přiměřeně §700 až §702 odst. 1. Vztah výlučného nájemce k pronajímateli upravuje §685 a následující, týkající se nájmu bytu.

Zánikem společného nájmu bytu pominula i někdejší solidarita manželů ve vztahu k závazkům, vznikajícím v souvislosti s užíváním bytu, případné dluhy na nájemném může proto pronajímatel vymáhat jen na výlučném nájemci, který se stal jediným subjektem práv a povinností plynoucích z nájmu bytu. Ten z manželů, který čeká na bytovou náhradu a svůj nárok na prozatímní setrvání v bytě odvozuje z ustanovení §712 odst. 6, má právo podílet se na užívání bytu, společných prostor a zařízení domu, na plněních spojených s užíváním bytu a na druhou stranu má povinnost vykonávat svá práva řádně a způsobem, který nenarušuje výkon nájemních práv ostatních nájemců. Dále je tento manžel povinen podílet se na úhradě nákladů vznikajících realizací práva bydlení, čímž se míní nájemné a plnění spojená s užíváním bytu. Tuto povinnost plní dotyčný manžel vůči druhému z manželů, nikoliv vůči pronajímateli.

Publikace byty a bydlení³⁵⁾ uvádí, že právo bydlení manžela, jenž se nestal výlučným nájemcem, založené pravomocným soudním rozhodnutím vydaným v řízení o zrušení společného nájmu bytu manžely, je spjato se samotným bytem, který se má vyklidit a ne s osobou bývalého manžela. Proto je pro další trvání práva bydlení k onomu bytu nerozhodné, že manžel určený za výlučného nájemce nějakým způsobem pozbude k předmětnému bytu právo nájmu. Stane-li se tedy nájemcem jiná osoba, bude nucena strpět zatížení bytu právem bydlení, založené řečeným rozhodnutím. Judikatura dodává, že takové rozhodnutí představuje překážku věci pravomocně rozsouzené pro řízení o žalobě nového nájemce bytu na vyklizení rozvedeného manžela, jemuž svědčí k bytu právo na bydlení. Nedojde-li k novému obsazení bytu, pak půjde o zátěž pro pronajímatele(R 31/ 2002).

Rozvedený manžel, kterému byla uložena povinnost vystěhovat se, má právo na náhradní byt. Náhradní byt by měl splňovat podmínky stanovené v obecné definici uvedené v §712 odst. 2 věta první, tzn. takový byt by měl zajišťovat lidsky důstojné ubytování nájemce a

³⁵⁾ Byty a bydlení. Jehlička O., Petříková L., Vopálenský J., Prospektrum, 1992, str. 71

členů jeho domácnosti. Vrchní soud v Praze ve věci 2 Cdo 9/ 94 však zaujal názor, že náhradním bytem zde není myšlen tzv. přiměřený náhradní byt. Jeho zajištění lze požadovat jen u ukončení nájemního poměru výpovědí ze strany pronajímatele, z důvodů uvedených v ustanovení §711 odst. 1, pís. a), b), e) nebo f).

Jsou-li k tomu důvody zvláštního zřetele hodné, přizná soud takovému manželovi jen právo na náhradní ubytování (§712 odst. 3, druhá věta). Náhradním ubytováním zákon rozumí byt o jedné místnosti nebo pokoj ve svobodárně nebo podnájem zařízené nebo nezařízené části bytu jiného nájemce. Takovým důvodem hodným zvláštního zřetele mohou být kupříkladu zájem nezletilých dětí na zajištění jejich klidného a nerušeného bydlení v bytě (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 2 Cdo 1260/ 97), chování vyklizovaného manžela za trvání nájemního vztahu, okolnost, že manžel po rozvodu nepřispíval na nájemné a na úhradu za plnění spojená s užíváním společného bytu (rozsudek Nejvyššího soudu sp.zn.26 Cdo 324/ 2002), zásluhy vyklizovaného manžela o získání společného bytu, jeho rodinné zdravotní a sociální poměry (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. Cdo 1083/ 99). V neposlední řadě si zvláštní zohlednění při přiznávání bytové náhrady zaslouží též bezdůvodné odmítání práce, páchaní trestné činnosti, fyzické napadání členů bývalé domácnosti ze strany oprávněného z bytové náhrady.

Důvodem zvláštního zřetele hodným nemůžou být nepříznivé majetkové poměry toho manžela, který je v bytě oprávněn setrvat, jelikož je nelze klást k tíži manžela povinného k vyklizení bytu (rozsudek Nejvyššího soudu sp. zn. 26 Cdo 220/ 2002).

Choděra O. však ve své publikaci³⁶⁾ poznamenává, že soud ve valné většině případů přiznává právo na náhradní byt, zcela výjimečně pak přistoupí k vytrestání rozvedeného manžela za jeho nevhodné jednání přidělením pouhého náhradního ubytování.

Jestliže v době, kdy soud zrušil právo společného nájmu bytu manžely, byl nájemní poměr k bytu, který je jeden z manželů povinen vyklidit, sjednán na dobu určitou, lze zajistit náhradní byt jen do doby, kdy měl skončit nájemní poměr k vyklizovanému bytu (R 54/ 2001).

Bytová náhrada může být manželovi povinnému k vyklizení bytu pro rozpor s dobrými mravy (§3 odst. 1) výjimečně odepřena. Bude tomu tak především tehdy, pakliže bude v době rozhodování soudu dle §705 uspokojení jeho bytové potřeby realizováno jinou dostupnou cestou, popř. zde bude alespoň taková příležitost. Půjde o případ existence vlastnického práva dotčeného manžela k nemovitosti, která je vhodná k bydlení na přiměřené,

³⁶⁾ Partnerství, manželství a paragrafy. Choděra O., Grada, 2002, str. 79

dostačující úrovni, popř. se bude jednat o právo nájmu sjednaného na tak dlouhou dobu, že lze usuzovat na trvalé uspokojení bytové potřeby manžela. Bytovou náhradu soud pro rozpor s dobrými mravy rovněž nepřiznává, vzdal-li se manžel bez rozumného důvodu některého z řečených dostupných řešení bytové otázky (rozsudek Nejvyššího soudu 1428 / 98).

Pokud může rozvedený manžel, který je povinen se vystěhovat z dřívějšího společného bytu manželů, užívat bez vážnějších překážek byt nového manžela, nebylo by přidělení - dnes zajištění - náhradního bytu nebo náhradního ubytování rozvedenému manželu v souladu s pravidly socialistického soužití -dnes dobrými mravy (R 107/ 67).

V této souvislosti je třeba zmínit rozhodnutí Nejvyššího soudu sp. zn. Cdo 2858/2000, které se týká užití zásady dobrých mravů při soudním rozhodování. 1).Na vydání konstitutivního rozhodnutí soudu nelze aplikovat §3 odst. 1; aplikace tohoto ustanovení je možná teprve na výkon jednotlivých práv a povinností vyplývajících z nově založeného právního vztahu. 2). Při rozhodování soudu o zrušení práva společného nájmu družstevního bytu nepřichází aplikace §3 odst. 1 v úvahu.

Bylo - li by respektováno pravidlo vyřčené tímto rozhodnutím, nepřipadalo by tedy výše uvedené zohlednění zásady dobrých mravů při rozhodování soudu o bytové náhradě v úvahu.

V praxi bylo diskutováno, jak řešit situaci, kdy ten z bývalých manželů, který je povinen k zajištění bytové náhrady, vyvíjí dostatečné úsilí k jejímu opatření a předkládá druhému z bývalých manželů nabídky náhradního bydlení, na něž není následně nijak reagováno. Krajský soud v Českých Budějovicích zaujal v konkrétní věci názor, že žaloba na vyklizení bytu musí být zamítnuta, jestliže v okamžiku žaloby není náhradní byt zajištěn, i když dříve druhý z bývalých manželů náhradní byt opatřil a nabídl.

Opačně záhy rozhodl NS ČR rozsudkem ve věci 26 Cdo 484/ 2000, když se vyslovil následovně. Plyne -li z dohody povinnost dřívějšího společného nájemce, který se nestal výlučným nájemcem bytu, byt vyklidit po zajištění bytové náhrady, je pro posouzení důvodnosti vyklizovací žaloby podané výlučným nájemcem bytu právně významné, zda byla taková bytová náhrada zajištěna. Okolnost, že toto zajištění netrvá v době, kdy soud rozhoduje ve věci, nemůže být bez dalšího důvodem k zamítnutí žaloby.

Nyní se budu konečně věnovat druhé z výše zmíněných kategorií bytů, jimiž jsou **byty družstevní**. Pro zrušení společného nájmu bytu je zásadní skutečnost, jestli při vzniku společného nájmu družstevního bytu vzniklo manželům zároveň i společné členství v družstvu. §703 odst. 2 uvádí, že vznikne -li jen jednomu z manželů za trvání manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu, vznikne se společným nájmem bytu

manžely i společné členství manželů v družstvu. Dojde –li posléze k zániku manželství rozvodem, rozhodne o zániku společného nájmu bytu manžely soud, nedohodnou –li se rozvedení manželé na návrh jednoho z nich o zrušení tohoto práva jakož i o tom, kdo z nich bude jako člen družstva dále nájemcem bytu. Tím zanikne i společné členství manželů v družstvu (§705 odst. 2). Úprava pomanželského procesu uspořádání poměrů k družstevnímu bytu, k němuž vznikl společný nájem manžely a rovněž tak vzniklo i společné členství v družstvu, jest táž, jako úprava pro byty nedružstevní. Proto se zde v zásadě uplatní vše, co bylo u bytů nedružstevních výše zmíněno, a to zejména ohledně dohody bývalých manželů o zániku společného nájmu bytu manžely, ohledně rozhodování soudu o zániku společného nájmu bytu manžely a kritérií při něm určujících a též ohledně období po zániku společného nájmu. Dále samozřejmě platí vše řečené ohledně bytových náhrad.

Okolnost, který z rozvedených manželů – společných nájemců družstevního bytu a členů družstva byt ke dni rozhodnutí soudu užívá, je sice jedním z hledisek, k nimž soud přihlíží při rozhodování o dalším nájmu bytu (§705 odst. 3), podstatný význam po stránce právní to však nemá. Samo o sobě lze toto hledisko mít u družstevního bytu za nikoliv zásadní (Rc 153/98).

Ozřejmení otázky, komu z manželů zůstane členství v družstvu a právo užívat byt jako výlučný nájemce, je předpokladem pro vypořádání SJM. Členský podíl by neměl připadnout tomu z manželů, který pozbyl právo společného užívání bytu a tím i členství v družstvu. Rozhodnutí o tom, komu z manželů má členský podíl připadnout, záleží tedy na tom, kdo z nich bude byt jako člen družstva dále užívat, ať již na základě dohody rozvedených manželů či na základě pravomocného rozhodnutí soudu (42/1972, str. 137 odst. 2).

Při vypořádání SJM se k členskému podílu v družstvu, zůstávajícímu tomu z manželů, jenž bude byt do budoucna užívat jako výlučný nájemce, přihlédne jako k majetkové hodnotě (43/1972).

Marným uplynutím lhůty pro vypořádání společného jmění manželů vzniká rozvedeným manželům, kteří jsou společnými členy bytového družstva a společnými nájemci družstevního bytu, ve vztahu k členskému podílu v bytovém družstvu pohledávka z titulu podílového spoluvlastnictví. Dojde –li za tohoto stavu ke zrušení práva společného nájmu a k zániku společného členství rozvedených manželů v bytovém družstvu, vznikne tomu z rozvedených manželů, který se nestal nájemcem družstevního bytu, proti druhému z nich právo na přiměřenou náhradu (Krajský soud Hradec Králové, sp. zn. 25 Co 441/98).

K zániku společného nájmu bytu manžely a společného členství v družstvu může též dojít po rozvodu manželství ještě před tím, než začne pro neexistenci dohody o zániku SJM či

návrhu na jeho vypořádání soudem působit domněnka vypořádání SJM. Pak je ke zrušení domněnkou vzniklého spoluvlastnictví k členskému podílu a k jeho vypořádání třeba podat návrh k soudu. Soud přiřkne podíl tomu z manželů, který byt jako člen družstva výlučně užívá. Druhý manžel má pak nárok na přiměřenou náhradu.

Opakovaně byla soudy řešena otázka stanovení hodnoty členského podílu v bytovém družstvu. Členský podíl je součástí společného jmění manželů, při jehož vypořádání ohledně majetku bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva je hodnotu podílu nutno vyčíslit. Praxe v této otázce postupně dospěla k závěru, že nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu, ani z hodnoty vypořadacího podílu, naopak je při určení hodnoty členského podílu namíste vycházet z obvyklé ceny, tzn. ceny, kterou by bylo možno za převod členského podílu v daném čase a místě dosáhnout.

Nejvyšší soud v rozsudku sp.zn. 20 Cdo 411/ 99 rozhodl tak, že pro určení přiměřené náhrady v souvislosti s vypořádáním dědiců členského podílu v bytovém družstvu (za použití §142 per analogiam) lze vycházet z hodnoty vypořadacího podílu zůstavitele stanoveného postupem dle §233 odst. 2 a 3 obchodního zákoníku.

Odlišný právní názor byl zaujat v rozhodnutí, které vyřkl Nejvyšší soud České republiky sp. zn. 22 Cdo 2244 / 99 a které zní následovně. V řízení o vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů - bývalých společných nájemců družstevního bytu a společných členů bytového družstva, jehož předmětem je vypořádání hodnoty práv a povinností spojených s užíváním tohoto bytu, nelze vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu ani z hodnoty vypořadacího podílu podle § 233 odst. 3 obchodního zákoníku (zákon č. 513/1991 Sb. ve znění před novelou č. 137/1999 Sb.), nýbrž z ceny obvyklé, tj. ceny, kterou by bylo možno za převod těchto majetkových práv v rozhodné době a místě dosáhnout, která respektuje reálné ekonomické vztahy. Dále vyslovil názor, že právní závěr vyslovený v R 43/72 Sbírký soudních rozhodnutí a stanovisek, že vzniklo-li právo společného užívání družstevního bytu manžely (po novele zákona č. 40/1964 Sb., občanský zákoník, provedené zákonem č. 509/1992 Sb., jde o právo společného nájmu družstevního bytu manžely) a společné členství v družstvu, je nutno při vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů přihlídnout k členskému podílu ve výši odpovídající jeho zůstatkové hodnotě ke dni zániku bezpodílového spoluvlastnictví manželů, byl již překonán.

Další jiný právní názor vyslovil ve svém rozhodnutí Nejvyšší soud České republiky sp. zn. 30 Cdo 726/2001, který se ve svém rozsudku přiklonil ke stanovisku, že je při vypořádání hodnoty členských práv a povinností nutno vycházet ze zůstatkové hodnoty členského podílu k předmětnému bytu. Své rozhodnutí zdůvodnil tím, že užívání družstevního

bytu jedním z rozvedených manželů nelze tržním způsobem vyjádřit. Přímý nesouhlas s tímto rozhodnutím a dále s právními závěry vyslovenými ve věci sp. zn. 20 Cdo 411/99 vyjádřil Nejvyšší soud v rozsudku sp. zn. 31 Cdo 2428/2000. Vylučuje zde užití zůstatkové hodnoty členského podílu, stejně tak jako užití hodnoty vypořádacího podílu jakožto východisek pro určení výše hodnoty členského podílu. Tato východiska byla soudem označena za neslučitelná s §150 občanského zákoníku ve znění před novelou provedenou zákonem č. 91/1998 Sb., jelikož by došlo ke zvýhodnění toho z bývalých manželů, který se stal výlučným členem bytového družstva a jediným nájemcem družstevního bytu.

Tolik tedy k pestré judikatuře a k názorovým posunům, které v rozhodovací praxi v souvislosti s diskutovanou problematikou nastaly.

Na závěr lze ještě zmínit zvláštní situaci popsanou a řešenou v publikaci *Vlastnictví a nájem bytů*.³⁷⁾ Jde o případ, kdy manželům, společným členům družstva, náleží vedle společného práva nájmu družstevního bytu též společné právo nájmu garáže, jež je ve vlastnictví družstva. Občanský zákoník situaci výslovně neřeší. Pak je tedy na místě užit analogii (853) a aplikovat ustanovení §705.

V případech, kdy právo společného užívání družstevního bytu a právo společného užívání družstevní garáže náleží manželům, kteří jsou oba společně členy družstva, lze uzavřít dohodu, jejímž důsledkem by byl vznik výlučného práva užívání družstevního bytu jednoho z rozvedených manželů a vznik výlučného práva užívání družstevní garáže druhého z rozvedených manželů; je nutno připustit i vydání soudního rozhodnutí ve smyslu §177 odst. 2 (dnes §750 odst. 1), jehož právní mocí by se zakládal stejný právní stav. Soud svým rozhodnutím nerozdělí užívací právo k bytu a ke garáži mezi bývalé manžele např. tehdy, když byt a garáž tvoří jeden funkční celek, který má sloužit potřebám jedné rodiny, stavebně spolu bezprostředně souvisí a rozdělení užívání by se mohlo vzhledem k tomu stát zárodkem sporů mezi bývalými manžely o umožnění vstupu do garáže. V případech, v nichž jsou družstevní byt i garáž v bezprostřední blízkosti, případně v jednom domě, a je nepochybné, že garáž má sloužit především pro potřeby uživatelů předmětného domu či bloku domů, soud tyto předměty užívání rozdělí mezi manžely jen tehdy, pokud to odůvodňují zvláštní okolnosti zjištěné v projednávané věci (R 27/ 83, str. 171, odst. 3 a 4, str. 172 odst. 1 a 2).

U družstevních bytů se dále můžeme setkat s variantou, kdy vzniká pouze společný nájem bytu, nikoliv však i společné členství v družstvu. Tak je tomu v případě, že se jeden z manželů před uzavřením manželství stane nájemcem družstevního bytu, popř. takový

³⁷⁾ *Vlastnictví a nájem bytů*. Fiala J., Korecká V., Kurka V., Linde Praha, 2004, str. 292

manžel získá před uzavřením manželství právo na uzavření smlouvy o nájmu družstevního bytu. Pakliže se jeden z manželů stane nájemcem bytu před uzavřením manželství, vzniká společný nájem bytu uzavřením manželství. Získá-li však jeden z manželů před uzavřením manželství jen právo na uzavření nájemní smlouvy ohledně družstevního bytu, pak vznikne společný nájem bytu až za trvání manželství uzavřením oné nájemní smlouvy, žijí-li tou dobou spolu manželé trvale.

Společný nájem bytu manžely v obou uvedených případech však zaniká rozvodem manželství bez dalšího. Není tedy tak jako u bytů nedružstevních nebo u bytů družstevních, u nichž vzniká i společné členství v družstvu, zapotřebí další právní skutečnosti, již je dohoda o zániku společného nájmu bytu manžely, popř. soudní rozhodnutí o jeho zániku.

Právo užívat byt zůstane tomu z manželů, který získal před uzavřením manželství právo na uzavření nájemní smlouvy, popř. se v tomto období již stal nájemcem družstevního bytu (§705 odst. 2).

Tento automaticky nastupující následek jest neodvratitelný, manželé ho nemohou eliminovat ani dohodou dle §705 odst. 2, věty 2., neboť toto ustanovení se týká jen manželů, kteří jsou též společnými členy družstva. Budou-li mít ale manželé zájem docílit výsledku odlišného od toho, který nastupuje ze zákona, budou moci následně uskutečnit převod členských práv a povinností dle §229 a §230 obchodního zákoníku na toho z manželů, který není členem družstva.

Po zániku společného nájmu družstevního bytu manžely k okamžiku právní moci rozhodnutí o rozvodu manželství je rozvedený manžel, nečlen družstva, oprávněn v bytě setrvat až do zajištění odpovídající bytové náhrady. Tomuto rozvedenému manželovi postačí obstarání náhradního ubytování, ledaže soud z důvodů zvláštního zřetele hodných rozhodne, že rozvedený manžel má právo na náhradní byt (§712 odst. 3, věta 1.). Soud při rozhodování o případném nároku na náhradní byt přihlédne např. k příčinám rozvratu manželství, k době, po níž manželství trvalo, k zájmu nezletilých dětí, které byly pro dobu po rozvodu svěřeny manželovi povinnému k vyklizení bytu apod.

Poslední kategorií bytů, o níž se chci zmínit, jsou **byty služební, byty zvláštního určení, a byty v domech zvláštního určení**. §709 vylučuje aplikovatelnost ustanovení, která upravují společný nájem bytu manžely, právě na vyčtené druhy bytů.

Pojmově jsou tyto byty vymezeny v zákoně ČNR č. 102/1991 Sb. Byty služebními jsou především byty v domech a v jiných objektech, v nichž dochází k ubytování osob proto, aby byl zajištěn provoz objektů, nebo výkon povolání těchto osob (půjde zejména o školníky, topiče apod.).

Byty zvláštního určení jsou byty zvlášť upravené k užití zdravotně postiženými osobami. V domě, který nemá charakter domu zvláštního určení, může být i jen několik takových bytů či jen jediný takový byt. Byty v domech zvláštního určení jsou byty v domech s pečovatelskou službou a v domech s komplexním zařízením pro osoby zdravotně postižené.

Nevzniklo –li k těmto bytům manželům právo společného nájmu dle §700 (vznik společného nájmu §709 nevylučuje), je nájemcem pouze jeden z manželů a druhý byt užívá jako příslušník domácnosti.

§713 odst. 1 upravuje zánik odvozeného práva bydlení u služebních bytů pro toho z manželů, který nebyl nájemcem služebního bytu (vedle toho toto ustanovení upravuje též zánik odvozeného práva bydlení manžela nájemce po smrti nájemce). Zánik nastane právní mocí rozsudku o rozvodu manželství. Manžel, jemuž rozvodem zaniklo odvozené právo v bytě bydlet, však není povinen se z bytu vystěhovat, dokud mu není zajištěn přiměřený náhradní byt. Přiměřený náhradní byt zákon definuje v §712 odst. 2, větě 2. jako takový, který je podle místních podmínek zásadně rovnocenný bytu, který má dotyčný manžel vyklidit. V odůvodněných případech může soud rozhodnout, že stačí náhradní byt o menší podlahové ploše, nižší kvalitě a méně vybavený, popř. i byt mimo obec, než je vyklizovaný byt nebo náhradní ubytování.

Ustanovení §713 odst. 1, které tedy rozvedenému manželovi, jenž není nájemcem bytu (a dále pozůstalému manželovi po nájemci bytu), přiznává právo v bytě setrvat do obstarání přiměřeného bytu, platí jak mezi manželem oprávněným z práva bydlení a pronajímatelem, tak i mezi nájemcem bytu a oním z práva bydlení oprávněným manželem.

K této otázce se vyslovil NS ČR ve věci 26 Cdo 774/2000. Ustanovení §713 odst. 1 obsahující formulaci „po rozvodu“ je použitelné i tehdy, došlo –li k zániku právního důvodu bydlení manžela nájemce služebního bytu v důsledku rozvodu manželství s nájemcem. Právo rozvedeného manžela na bytovou náhradu zde přitom není vázáno na zánik nájemního poměru nájemce. Nelze tedy dovodit, že by toto ustanovení bylo možné užít jen tehdy, kdy by nájemci služebního bytu zaniklo právo nájmu, a kdy by se vyklizení služebního bytu vůči osobám v něm vyjmenovaným domáhal pronajímatel.

§713 odst. 2 odkazuje na přiměřené užití odst. 1 téhož paragrafu i pro byty zvláštního určení a pro byty v domech zvláštního určení.

Byli-li oba manželé nájemci služebního bytu jako zaměstnanci pronajímatele, byla jejich práva nájmu neodvozená. V tomto případě by tedy vlastně šlo o společný nájem a soudy zde analogicky aplikují §705 odst.1.

Závěrečné slovo k řešení bytové otázky po rozvodu

Přistoupí –li partneři na tak krajní řešení svého vztahu, jakým je rozvod, lze očekávat i delší dobu přetrvávající napětí mezi nimi. Je proto v jejich zájmu, aby neponechaly větší než nezbytný prostor k uplatnění pro takové napětí, k čemuž by pravděpodobně došlo v případě přetrvávajícího stavu společného setrvání v jediném bytovém objektu. Je tedy nanejvýš žádoucí urychleně upravit vztahy bývalých manželů k nemovitosti, v níž se odehrával jejich společný rodinný život. V případě i po rozvodu dál existujícího společného nájmu bytu manžely by se tedy měli bývalí manželé, kteří nejsou schopni dohody, ve vlastním zájmu obrátit na soud s žádostí o zrušení společného nájmu, aby se tak zajistila bytová potřeba pro každého manžela zvlášť.

Řešení vlastnických vztahů k nemovitosti bude předmětem návrhového řízení o vypořádání SJM, kdy soud zásadně přiřkne nemovitost do výlučného vlastnictví jednoho z manželů; i tady však bude ideální, když se manželé dohodnou, aniž by se musely dožadovat intervence soudu.

Návrh k soudu, aby vyslovil povinnost k vyklizení, bude třeba tam, kde jeden z manželů setrval v nemovitosti na základě odvozeného práva bydlení coby člen domácnosti.

Soud by měl uvedené případy řešit s co největším urychlením a s nezbytnou dávkou citlivosti, aby se v co nejkratší době vytvořily podmínky pro klidný a nerušený život každého z manželů zvlášť a zejména též pro zdravý vývoj nezletilých dětí, které tvořily součást původně celé rodiny.

VÝŽIVNÉ ROZVEDENÉHO MANŽELA JAKOŽTO DALŠÍ NÁSLEDEK ROZVODU MANŽELSTVÍ V MAJETKOVÉ OBLASTI

Pojem výživného

Výslovnou definici pojmu „výživné“ v zákoně nenajdeme. Z právní úpravy výživného je však zřetelné, že se jedná o krytí osobních potřeb oprávněného povinným. Osobní potřeby zahrnují zejména stravu, bydlení, šacení, ale i vyžití kulturního a sportovního rázu. Důvodem

existence vyživovací povinnosti je příbuzenský či jiný rodinný vztah právě mezi oprávněným a povinným.

Pojem výživného jest v zákoně a v praxi užíván ve dvojitým smyslu, v širším a v užším. V širším smyslu je třeba výživné chápat jako rodinně právní institut, souhrn práv a povinností plynoucích z právních předpisů. Součástí tohoto právního vztahu je povinnost k úhradě osobních potřeb oprávněného a tomu odpovídající nárok na poskytnutí plnění ze strany osoby oprávněné. V užším smyslu slova se pojmu „výživné“ užívá pro označení vlastního plnění.

Zákon o rodině upravuje několik druhů výživného, jako je např. vyživovací povinnost rodičů vůči dětem, vyživovací povinnost dětí vůči rodičům, vyživovací povinnost mezi manžely a též výživné rozvedeného manžela, které bude předmětem mého dalšího zájmu. Vedle zvláštních ustanovení, která řeší každou z vyživovacích povinností diferencovaně, najdeme v zákoně o rodině obecnou úpravu, vztahující se bez rozdílu na všechny typy vyživovacích povinností, pakliže nemá onen zvláštní typ svojí specifickou regulaci.

Výživné je založeno samotným zákonem a tudíž není ke vzniku vyživovací povinnosti, mimo legální podmínky, třeba jiných skutečností, mezi které řadíme např. rozhodnutí státního orgánu, dohodu účastníků apod. Vznik samotného nároku na výživné však předpokládá dohodu mezi povinným a oprávněným či soudní rozhodnutí, neplní-li povinný výživné dobrovolně nebo nedošlo-li k dohodě vůbec.

Právo na výživné se nepromlčuje. Lze jej však přiznat jen ode dne zahájení soudního řízení (výjimka platí u výživného pro nezletilé děti). Práva na jednotlivá opakující se plnění se však promlčují (§98 zákona o rodině, dále ZOR). Jelikož v ZOR nenajdeme samostatnou úpravu délky promlčecí doby, je třeba užít ustanovení občanského zákoníku (§104 ZOR). Pro promlčení práva na jednotlivá opakující se plnění platí tedy tříletá doba.

Právní předpisy upravující výživné mají kogentní povahu. Případné právní úkony ze strany oprávněného vedoucí ke zřeknutí se práva na výživné či právní úkony ze strany povinného směřující k vyloučení vyživovací povinnosti nejsou tedy přípustné. Takové právní úkony by byly neplatné pro rozpor se zákonem (§39).

Kogentnost ustanovení, upravujících výživné, vylučuje jakoukoliv dispozici s hmotněprávním nárokem na výživné. Hmotněprávní dispozicí rozumíme veškeré dohody působící změnu zákonných podmínek plnění, změnu rozsahu plnění popř. dobu trvání výživného. Dále není přípustná dohoda o převzetí povinnosti plnit výživné třetí osobou. Taktéž převod plnění oprávněným na třetí osobu by byl považován za rozporný s účelem vyživovací povinnosti. Součástí pojmového vymezení výživného je totiž přesné určení subjektu povinného a oprávněného, jakožto osob spjatých určitými osobními vazbami a bylo

by tudíž protismyslné určit za osobu oprávněného či povinného někoho jiného, než koho uvádí zákon. Proto též práva a povinnosti z vyživovacího vztahu nepřecházejí děděním.

V publikaci *Vyživovací povinnost*³⁸⁾ je uvažováno nad eventualitou smluvního rozšíření vyživovací povinnosti nad rámec předepsaný zákonem. Je zde akcentována kogentnost daných ustanovení a vyvozen tak závěr, že jakákoliv odchylka od nich, byť ve prospěch oprávněného, by byla protizákonná. Publikace však připouští jako možnou dohodu, zakládající povinnost plnění za účelem realizace osobních potřeb oprávněného, která by přiznaným rozsahem plnění či uznanou dobou poskytování plnění vykračovala ze zákonného vymezení vyživovací povinnosti, s tím, že tady by se nejednalo o vyživovací povinnost, nýbrž o občanskou výpomoc dle občanského zákoníku (§384), popř. o nepojmenovanou smlouvu dle §51.

ZOR v rámci obecných ustanovení o výživném vymezuje hlediska pro stanovení rozsahu poskytovaného výživného. Jde o odůvodněné potřeby oprávněného a schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného. Při hodnocení těchto schopností, možností a majetkových poměrů má soud zkoumat i to, zda se povinný nevzdal bez důležitého důvodu výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popřípadě zda nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika (§ 96 odst. 1 ZOR).

Při zkoumání odůvodněných potřeb oprávněného bude vzat zřetel na zdraví, věk, výdělečné schopnosti a možnosti oprávněného. Východiskem pro určení odůvodněné potřeby bude společenský průměr, který bude nahlížen skrze konkrétní sociální a majetkový status oprávněného a povinného. Výživné z hlediska odůvodněných potřeb nelze chápat jako pouhé poskytování stravy, půjde zde o krytí všech osobních potřeb a to jak hmotných tak kulturních (budou sem spadat náklady na šacení, bydlení, vzdělání, kulturní vyžití apod.).

V případě hledisek schopností, možností a majetkových poměrů povinného je opět nutno vzít v potaz věk, zdravotní stav, vlohy, nadání, dosažené vzdělání povinného, stav jeho jmění, dále ale i jeho bydliště, které má určitou specifickou pozici na trhu práce apod. Jak se uvádí v publikaci *Vyživovací povinnost*,³⁹⁾ bude možno na základě těchto ukazatelů určit příjem, jehož je povinný objektivně schopen dosahovat, což by mělo být hlavním kritériem pro stanovení výživného. Nebudou tedy rozhodující fakticky dosahované příjmy v dané době, proto teorie hovoří o zásadě potenciality, nikoliv fakticity výdělku.

O tomto závěru svědčí i ustanovení ZOR, které nakazuje při hodnocení schopností, možností a majetkových poměrů povinného přihlídnout i k tomu, zda se povinný bez

³⁸⁾ *Vyživovací povinnost*. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 14

³⁹⁾ *Vyživovací povinnost*. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 17

důležitého důvodu nevzdal výhodnějšího zaměstnání či výdělečné činnosti nebo majetkového prospěchu, popř. jestli nepodstupuje nepřiměřená majetková rizika.⁴⁰⁾

U hodnocení odůvodněných potřeb oprávněného půjde o předvídání příštího vývoje jeho poměrů, zatímco u povinného a jeho schopností a možností bude východiskem aktuální stav.

Tato obecná hlediska bude třeba vždy konfrontovat s hledisky zvláštními, uváděnými pro jednotlivé vyživovací povinnosti. Zvláštní hlediska mohou obecně vymezený rozsah výživného zužovat, což je i případ zvláštních ustanovení u výživného rozvedeného manžela, nebo jej naopak rozšiřovat.

§96 odst. 2 vytváří bariéru pro přiznání výživného za takových okolností, že by šlo o rozpor s dobrými mravy. Případný rozpor s dobrými mravy bude nejčastěji zkoumán u výživného rozvedeného manžela (blíže viz níže).

Výživné se zásadně platí v pravidelných opakujících se částkách, které jsou splatné vždy měsíc dopředu (§ 97 odst. 1 ZOR). Povětšinou půjde o plnění v penězích, není však vyloučena dohoda stran o věcném plnění. Zákon připouští výjimky z opakujícího se plnění, tzn. že je v určitých případech možné plnění jednorázové. Jde např. o dohodu mezi rozvedenými manžely o jednorázové úhradě veškerého, v budoucnu splatného výživného (§94 odst. 2 ZOR).

Právo na poskytování výživného a povinnost výživné platit vznikají rozhodnutím soudu, jsou –li splněny zákonem stanovené podmínky pro takový vznik a zároveň povinný neplní dobrovolně, nebo nedošlo k dohodě mezi povinným a oprávněným. K zániku práva na výživné a k zániku povinnosti jej platit dochází též rozhodnutím soudu, udála – li se změna okolností v tom smyslu, že již nejsou splněny podmínky pro vznik výživného. Platí zde tedy zásada, že soud rozhoduje dle stavu, který zde je v době vydání rozhodnutí. Plnil –li povinný dobrovolně a vydání soudního rozhodnutí tudíž nebylo třeba, zaniká vyživovací povinnost v důsledku změny okolností ze zákona.

Dále práva a povinnosti z vyživovacího vztahu zanikají též tehdy, zanikne –li samotný rodiněprávní vztah (smrtí, rozvodem manželství apod.). Ke zvláštním důvodům zániku patří sňatek oprávněného rozvedeného manžela, který tímto ztrácí nárok na výživu rozvedeného manžela a též zmíněná jednorázová výplata v budoucnu splatného výživného na základě dohody mezi rozvedenými manžely.

⁴⁰⁾ K tomu též Kurs Občanského práva. Instituty rodinného práva. Zuklínová M., Radvanová S., C.H.Beck, 1999, str. 169

Ke stanovení výživného ve prospěch zletilé osoby je třeba podání návrhu na zahájení řízení takovou osobou. Výživné lze zásadně přiznat jen ode dne zahájení řízení, výjimka platí u výživného pro nezletilé dítě

Rozhodnutí o výživném mohou být změněna nebo zrušena vždy tehdy, změní-li se, jak již výše řečeno, poměry na straně povinného či oprávněného a byl-li v tom smyslu podán návrh povinným či oprávněným (výjimkou z nutnosti návrhu je změna poměrů v případě výživného pro nezletilé dítě).

Namísto rozhodnutí soudu je možná i dohoda o plnění vyživovací povinnosti.

Výživné rozvedeného manžela

Právní mocí rozsudku o rozvodu manželství zaniká vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely a za stanovených podmínek vzniká povinnost přispívat na výživu rozvedeného manžela (§92 odst. 1 ZOR). Na rozdíl od vzájemné vyživovací povinnosti mezi manžely, která se uplatní již při nestejně životní úrovni manželů, je k úspěšnému uplatnění práva na výživu rozvedeného manžela třeba neschopnost manžela sám se žít.

Ve srovnání s jinými vyživovacími povinnostmi, jejichž základem je stále přítomná existence nějakého osobního vztahu mezi povinným a oprávněným, je vyživovací povinnost rozvedeného manžela vázána na minulou existenci osobního vztahu povinného a oprávněného, tedy na někdejší existenci manželství. Je však zřejmé, že přes formální zánik partnerského svazku zbude bývalým manželům do budoucna k řešení řada společných záležitostí, nehledě na citové vazby fungující napříč společným sociálním prostředím obou bývalých manželů, od něhož se nelze ze dne na den zcela odpoutat.

Jak ve svém článku uvádí autoři Radvanová S., Švestka J.,⁴¹⁾ jde v případě práva na výživu rozvedeného manžela o osobněmajetkové právo. Důsledkem osobního rysu tohoto práva je, že se jej žádný z manželů nemůže do budoucna vzdát. Právo rozvedeného manžela na výživu jako celek se nepromlčuje (projev osobního rysu práva). Promlčí se však jednotlivé opětuující se plnění výživného (projev majetkového rysu práva).

Současné pojmenování „výživné rozvedeného manžela“ má svého předchůdce v „příspěvku na výživu rozvedeného manžela.“ Změna se udála 1.8. 1998. Pojem „příspěvek“ byl někdy nesprávně vykládán ve smyslu pouhého částečného krytí nákladů na nutnou (dnes

⁴¹⁾ Právní obzor, 1973, č.1, Radvanová S., Švestka J., Úvaha nad vyživovací povinností mezi rozvedenými manžely

přiměřenou) výživu rozvedeného manžela. K tomu se vyjádřilo i R 3/1978, které takovýto zúžený výklad odmítlo s tím, že použil –li zákonodárce výraz „příspěvek“, pak to bylo proto, aby byla vyživovací povinnost rozvedeného manžela odlišena od povinnosti manželů poskytovat si za trvání manželství vzájemné výživné.

Manžel požadující výživné bude uznán za osobu oprávněnou, prokáže-li svou neschopnost žít se sám. Stav potřebnosti rozvedeného manžela je tedy podmínkou vzniku nároku na příspěvek. Půjde zde jak o neschopnost žít se vlastní prací, tak o neschopnost křít své osobní potřeby z výnosů z vlastního majetku. Při určování povinnosti platit výživné se tedy zohlední výdělečné schopnosti a možnosti oprávněného a dále i jeho majetkové poměry (R 53/68).

K této otázce se podrobněji vyjádřilo R 3/1976, které konstatovalo, že neschopnost rozvedeného manžela sám se žít není dána jen jeho zdravotním stavem a neschopností pracovat, ale může spočívat i v jiné objektivní okolnosti, jakou je např. péče o invalidní dítě nebo o dítě vyžadující stálou péči.

V této souvislosti lze též dále poukázat na R 2/1976, které uvádí, že při úvaze o tom, zda rozvedený manžel je schopen sám se žít, nelze zásadně přihlížet k tomu, že pobírá sociální důchod, který je mu přiznán z toho důvodu, že jeho výživa není zabezpečena od jiných osob. K této problematice dále též R 21/78, které upozorňuje na to, že pro závěr o schopnosti rozvedené manželky žít se sama nestačí zjištění, že pobírá invalidní důchod, pokud není prokázána její schopnost uhradit z něj všechny nezbytné potřeby.

Výživné rozvedeného manžela bude často přiznáno tomu z bývalých manželů, který se v průběhu manželství cele věnoval domácnosti a výchově dětí, což mělo za následek jeho stagnaci v profesní rovině a následné ztížení případného uplatnění na trhu práce. Ačkoliv je právní úprava vyživovací povinnosti mezi rozvedenými manžely založena na zásadě vzájemnosti, bude se ve výše vylíčené roli typicky vyskytovat žena, která se ve vrcholně produktivním věku za účelem péče o domácnost a o děti zdržuje doma a když potřeba této péče pomine, ocitá se v situaci, kdy jí její vyšší věk a nízká kvalifikace značně komplikují nalezení zaměstnání. Pak je tedy namístě zabezpečit takovou rozvedenou ženu výživným rozvedeného manžela. V této souvislosti se v literatuře často hovoří o tzv. feminizaci chudoby.⁴²⁾

Oprávněný manžel může požadovat příspěví na přiměřenou výživu, čímž je určen rozsah výživy. Příspěví na přiměřenou výživu bude širší než pouhé pokrytí nezbytných

⁴²⁾ Právo a zákonnost, 1990, č. 8, str. 443, Radvanová S., Vyživovací povinnost s otazníky

potřeb, na druhou stranu jde ale o užší nárok, než –li v případě vzájemné výživy mezi manžely, jejíž rozsah je dán tím, že hmotná a kulturní úroveň obou manželů má být stejná.

Ještě před rokem 1982 ZOR hovořil o tzv. nutné výživě. Důvodová zpráva k novele poukazovala na nesprávné zužování pojmu „nutná výživa“ na pouhé stravné některými soudy ve svých rozhodnutích, což mělo být odstraněno změnou pojmu „nutná výživa“ na pojem „přiměřená výživa.“ Nicméně většinou už před novelou tehdejší soudy pojem „nutné výživy“ vykládaly široce, takže sem řadily nejen náklady na stravování, ale i na šacení, bydlení a na uspokojování kulturních potřeb.⁴³⁾

Rozsah výživného rozvedeného manžela, vymezený pojmem přiměřené výživy, modifikuje obecné pravidlo pro rozsah všech typů výživného, které hovoří o úhradě odůvodněných potřeb. Odůvodněné potřeby byly v R 45/85 vymezeny nejen jako náklady na stravování, ale i jako náklady na všechny ostatní odůvodněné životní potřeby, dané věkem, zdravotním stavem, způsobem života apod. Tyto potřeby mají být kryty přiměřeně, tudíž půjde o krytí obvyklých potřeb, odpovídající životní situaci oprávněného.

Při posuzování přiměřené úhrady osobních potřeb oprávněného je třeba zkoumat, zda nejsou potřeby oprávněného částečně kryty jinak, než výživným. Při posouzení výše, v jaké jsou potřeby oprávněného kryty jinak, je třeba vycházet z hlediska potenciality, tzn. z toho, jakých příjmů oprávněný může dosahovat. K této otázce se blíže vyslovuje publikace *Vyživovací povinnost*,⁴⁴⁾ kde je příkladem uváděn případ rozvedené ženy, která se nezapojila do pracovního procesu, ačkoliv jí okolnosti umožňovaly nastoupit do zaměstnání, v němž mohla získat dostatečný výdělek a tímto svým chováním se tedy připravila o nárok na výživu. Zmíněná publikace dochází k závěru, že příjmy, o nichž je zjištěno, že jich oprávněný může dosahovat, je třeba při stanovení výživného zohlednit tím způsobem, že se jimi sníží rozsah odůvodněných potřeb, který má být výživným hrazen.

Při úvahách, čím vším bude dán rozsah výživného, vyslovil Komentář k zákonu o rodině názor,⁴⁵⁾ že rozvedený manžel nemůže být nucen k rozprodávání svého majetku, který mu zabezpečuje přiměřený životní standard. Půjde zejména o nábytek, věci sloužící k zajištění chodu domácnosti apod. Zpeněžení toho majetku, který svou funkcí překračuje rámec zabezpečování přiměřeného životního standardu, však nelze za vyloučit. Výtěžek

⁴³⁾ Blíže viz *Socialistické soudnictví*, 1984, č. 10, str. 35, Kabát J., Příspěvek na výživu rozvedeného manžela po novele zákona o rodině)

⁴⁴⁾ *Vyživovací povinnost*. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 162

⁴⁵⁾ *Zákon o rodině. Komentář*. Radimský J., Radvanová S., Praha: Panorama, 1989

z takového majetku by samozřejmě mohl mít vliv na přiznání nároku na výživné, popř. na jeho přiznanou výši.

Rozsah vyživovací povinnosti je dále dán schopnostmi, možnostmi a majetkovými poměry povinného (§§ 92 odst. 1 a 96 odst.1 ZOR). Zákon tato kritéria tedy užívá jak v rámci obecných ustanovení, tak v rámci zvláštních ustanovení u vyživovací povinnosti rozvedeného manžela. Publikace Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva⁴⁶⁾ uvádí důvod, proč výslovné zmínění těchto kritérií nenajdeme u zvláštních úprav jiných vyživovacích povinností. Užití těchto kritérií má totiž vyzdvihnout jejich význam v situaci, kdy lze důvodně v určitém nezanedbatelném počtu očekávat, že rozvedený manžel uzavře nové manželství. To může mít dopad na jeho schopnosti, možnosti a majetkové poměry v tom smyslu, že jich bude zapotřebí investovat především v novém manželství.

Tato kritéria jsou však bez vlivu na horní mez výživy. Horní mez výživy je totiž dána tím, že jde o přiměřenou výživu a ačkoliv by případné schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného dovolovaly poskytování vyšší výživy než –li přiměřené, nemůže soud mez přiměřené výživy ve prospěch oprávněného překročit. Jinak je tomu s vlivem schopností, možností a majetkových poměrů povinného na dolní mez výživy. Tady může dojít k jejímu prolomení směrem dolů, v neprospěch oprávněného, kdy není –li s ohledem na možnosti, schopnosti a majetkové poměry povinného možné poskytnout přiměřenou výživu, bude oprávněnému přiznána výživa menší, popř. též vůbec žádná.

Schopnosti, možnosti a majetkové poměry povinného jsou opět hodnoceny z hlediska potenciality, tzn. že je při stanovení výživného rozhodující, jakých příjmů může povinný dosáhnout, ne jakých dosahuje reálně. Tato zásada je vyjádřena v §96 odst. 1, který patří mezi obecná ustanovení vztahující se na všechny typy vyživovacích povinností (blíže viz výše).

Příspěvek na výživu rozvedeného manžela nesmí být stanoven v takové výši, která by mohla způsobit ohrožení plnění jiných vyživovacích povinností.⁴⁷⁾

Podmínkou vzniku nároku na výživu je žádost oprávněného manžela o poskytnutí výživného. Manželé se mohou o poskytování výživného a o jeho výši dohodnout a to buď kdykoliv po rozvodu, nebo v rámci tzv. nesporného rozvodu, kdy otázku výživy včlení do smlouvy dle §24a odst.1 pís.a) ZOR.. Dohodnou –li se manželé o výživném, mohou si dohodou též upravit způsob plnění jako naturální, ačkoliv je obvyklé spíše poskytování plnění

⁴⁶⁾ Kurs Občanského práva. Instituty rodinného práva. Zuklínová M., Radvanová S., C.H.Beck, 1999, str. 183

⁴⁷⁾ Vyživovací povinnost. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 163

v penězích. Na naturálním plnění se bývalí manželé dohodnou obzvláště tehdy, sdílejí –li i po rozvodu společnou domácnost.⁴⁸⁾

Plnění z takové dohody nelze soudně vymáhat. Jestliže bylo výživné plněno zprvu dobrovolně na základě dohody rozvedených manželů a teprve následně bylo jeho plnění odepřeno, lze přiznat v soudním rozhodnutí jeho plnění až od zahájení řízení, nikoliv od doby, kdy přestalo být plněno, protože §98 odst. 1 ZOR, který stanoví, že soud může přiznat výživné nejdříve ode dne zahájení řízení, vylučuje, aby bylo žalováno na plnění takové dohody.⁴⁹⁾

Není –li však dohoda možná, rozhodne na návrh jednoho z manželů soud. Návrh musí obsahovat zejména údaje o zániku manželství rozvodem, údaje na podporu nároku na výživné a informace o poměrech účastníků. Návrh dále též musí obsahovat konkrétní nástin obsahu výroku rozsudku, jelikož jde o případ, kdy soud nesmí překročit návrhy účastníků (§153 odst. 2 občanského soudního řádu). Soud však může výživné přiznat nejdříve ode dne zahájení řízení, tj. od podání návrhu. Ve výroku rozsudku, v němž se jednomu bývalému manželovi ukládá povinnost platit výživné druhému bývalému manželovi, je nutno stanovit počátek povinnosti plnit.

Soud stanoví výši plnění v penězích. Výživné se platí v pravidelných opětuujících se částkách, splatných měsíc dopředu (§97 odst. 1 ZOR).

Dojde –li ke změně okolností, ze kterých vycházel nárok na výživné popř. na určitou jeho výši, je možné dát návrh na změnu rozhodnutí, které odsuzovalo k plnění tohoto výživného. Návrh může dát jedině některý z bývalých manželů. Současná manželka rozvedeného manžela nemůže proto uplatnit proti bývalé manželce rozvedeného manžela nárok na zrušení nebo změnu povinnosti upravené v §92 ZOR. I když se manželé vzájemně zastupují v běžných záležitostech (§21 ZOR), návrh na zrušení povinnosti přispívat na výživu rozvedeného manžela není běžnou záležitostí ve smyslu citovaného zákonného ustanovení (R 73/65).

Při rozhodování o změně, popř. o zrušení povinnosti poskytovat plnění přihlíží soud ke zdravotním, majetkovým, výdělkovým a jiným poměrům obou bývalých manželů, k jejich dalším vyživovacím povinnostem a při tom zkoumá jak stav, který tu byl v době původního rozhodnutí, tak stav, který je aktuální v době rozhodování o změně, popř. o zrušení vyživovací povinnosti. Nezbytnou náležitostí návrhu na změnu nebo na zrušení soudně stanovené povinnosti platit výživné je uvedení údaje o počátku požadované změny či zrušení

⁴⁸⁾ Vyživovací povinnost. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 161

⁴⁹⁾ Vyživovací povinnost. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 165

R (4/76). Soud je navrženou dobou vázán do té míry, že nemůže vztahovat rozhodnutí o změně či zrušení výživného k době předcházející té navržené.

O soudní stanovení výživného lze vzhledem k §98 ZOR, který vylučuje, aby se samo výživné promlčelo (promlčují se jen dílčí plnění), požádat kdykoliv po rozvodu manželství. Lze tak s úspěchem činit i opakovaně, došlo-li po přiznání nároku na výživné ke změně okolností do té míry, že odůvodňují rozhodnutí, jímž se předchozí rozhodnutí mění tak, že povinnost platit výživné zanikne. Nezaniká však zákonný nárok na výživné, který může být v budoucnu základem přiznání práva na plnění výživného, změní-li se odpovídajícím způsobem okolnosti.

Výživné rozvedeného manžela předchází vyživovací povinnost dětí vůči rodičům (§92 odst. 2 ZOR). Až když nebude výživné povinným rozvedeným manželem poskytnuto v plné výši nebo vůbec, jelikož to jeho poměry neumožní, pak může oprávněný manžel nastoupit s požadavkem na dorovnání do výše přiměřené výživy či s požadavkem na plnou úhradu vůči dětem.

Vyživovací povinnost rozvedeného manžela má však přednost i vůči vyživovací povinnosti rodičů k dětem. Ačkoliv to zákon výslovně neuvádí, plyne to z §88 odst. 2 ZOR, dle něhož vyživovací povinnost předků následuje až za vyživovací povinností potomků.

Proto není možné při posuzování podmínek vyživovací povinnosti přihlížet k plnění, poskytovaným rodiči oprávněnému, jelikož rodiče nemají povinnost vyživovat oprávněného. Přihlédnout by bylo možné pouze k plnění poskytovaného rodiči oprávněnému za vykonanou práci. Takové plnění by mělo obdobný charakter jako pracovní příjem. K tomuto problému se vyslovuje S IV, str. 672, které uvádí, že při rozhodování o příspěvku na výživu rozvedeného manžela nemůže soud přihlédnout k uspokojování potřeb, které rozvedenému manželovi poskytují jeho rodiče (ubytování, stravování) na základě citových vztahů a ne jako protislužbu za vykonávané práce.

I rozhodování o výživném rozvedeného manžela podléhá obecnému ustanovení §96 odst. 2 ZOR, dle něhož nelze výživné přiznat, bylo-li by to v rozporu s dobrými mravy. Soud by se zde měl při rozhodování o výživném zaměřit z pohledu dobrých mravů na chování obou bývalých manželů za trvání manželství, s přihlédnutím ke všem důležitým souvislostem, které provázely jejich vztah a jeho následný rozpad. Jak se však uvádí v publikaci Vyživovací povinnost,⁵⁰⁾ nelze za každých okolností považovat vinu jednoho z manželů na rozvodu za chování proti dobrým mravům. Pouze v případě bezdůvodného opuštění domácnosti

⁵⁰⁾ Vyživovací povinnost. Nová H., Těžká O., Linde Praha, 1990, str. 158

s nezletilými dětmi lze dle okolností konkrétního případu posoudit takové chování jako rozporné s dobrými mravy a výživné nepřiznat (R3/78,B6).

Touto problematikou se zabývá i R 2/ 1966, když dochází k závěru, že trestná činnost manželky, jež měla za následek rozvázání pracovního poměru a ztrátu možnosti výdělku, může být podle povahy konkrétního případu důvodem k použití §96 odst. 2 ZOR.

ZOR ve svém §93 stanoví výjimku ze zásady, že rozvedenému manželovi náleží výživné v menším rozsahu, než by tomu bylo za trvání manželství, kdy má vést vzájemná vyživovací povinnost mezi manžely k jejich stejné hmotné a kulturní úrovni. Došlo-li v důsledku rozvodu manželství ke způsobení závažné újmy manželovi, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel, může soud takovému manželovi přiznat výživné ve stejném rozsahu, jako je vyživovací povinnost mezi manžely podle §91 odst. 2 ZOR. Vznik nároku na „sankční“ výživné není podmíněn neschopností manžela sám se živit. Postačí, že manžel v důsledku rozvodu manželství utrpěl závažnou újmu a že se porušením svých manželských povinností převážně nepodílel na rozvodu manželství. Termín „závažná újma“ nelze interpretovat pouze ve světle materiálních hodnot. Tento názor byl vysloven v publikaci České rodinné právo.⁵¹⁾

Jelikož se dá předpokládat, že krize v osobním životě poškozeného manžela vlivem jeho příštích porozvodových aktivit dříve či později pomine, připouští zákon pobírání „sankčního“ výživného nejdéle po dobu tří let po rozvodu. Po uběhnutí této lhůty rozvedenému manželovi však nic nebrání, aby se obrátil na soud s žádostí o přiznání přiměřeného výživného dle §92 ZOR, nachází-li se ve stavu neschopnosti živit se sám.

Jednoty není ohledně vázanosti nároku na „sankční“ výživné na rozvod manželství dle §24b ZOR. Tato tzv. odvozená varianta rozvodu počítá s ochranou toho z manželů, který se porušením manželských povinností na rozvratu manželství převážně nepodílel a utrpěl by rozvodem manželství zvláště závažnou újmu. Ochrana žalovaného manžela spočívá v tom, že soud k jeho žádosti za zmíněných okolností návrhu na rozvod nevyhoví. Žijí-li však manželé odděleně tři roky a déle, pak soud manželství rozvede navzdory nesouhlasu manžela, jemuž hrozí v důsledku rozvodu zvláště závažná újma, nebrání-li tomu zájmy nezletilých dětí. Dojde-li tedy díky tomu, že spolu manželé již tři roky nebydlí, k rozvodu, může poškozený manžel zažádat o sankční výživné. Komentář k zákonu o rodině od Holuba M., Hyklové J.,

⁵¹⁾ České rodinné právo. Hrušáková M., Králíčková Z., Doplněk, 1998, str. 153

Nové H.⁵²⁾ vyslovuje názor, že podmínkou pro přiznání sankčního výživného je rozvod dle §24b ZOR.

Naopak Komentář k zákonu o rodině od Hrušákové M. a kolektivu⁵³⁾ uplatnění nároku na výživu rozvedeného manžela v rozsahu stejné životní úrovně neváže na rozvod dle §24b ZOR. Dokonce zde není vyloučeno připojení se manžela k návrhu na rozvod manželství dle §24 odst. 1 ZOR. Z povahy věci je však vyloučeno uplatnění nároku na „sankční“ výživné po smluveném rozvodu, který představuje další odvozenou variantu rozvodu. K tomuto názoru se kloním i já. Nevidím důvod, proč pro přiznání výživného trvat na rozvodu dle §24b ZOR, vznikla –li manželovi rozvodem závažná újma a nepodílel –li se převážně na rozvratu manželství neplněním manželských povinností, čímž jsou již splněny podmínky pro vznik vyživovací povinnosti.

Právo na výživné zanikne, jestliže oprávněný manžel uzavře nové manželství nebo povinný manžel zemře (§94 odst. 1 ZOR). Uzavřením nového manželství vzniká vzájemná vyživovací povinnost mezi novými manžely dle §91 odst. 1 ZOR. Uzavření manželství povinným nebude mít na trvání vyživovací povinnosti zásadně vliv, ledaže dojde uzavřením sňatku povinným k takové změně okolností, které umožní přehodnocení rozsahu popř. i další existence vyživovací povinnosti.

V případě úmrtí povinného bývalého manžela vyživovací povinnost na dědice nepřechází. Ačkoli zákon hovoří jako o důvodu zániku práva na výživné jen o smrti povinného, bude mít stejný následek i smrt oprávněného, jelikož jde v případě výživného o osobní nárok zanikající vždy smrtí jedné ze stran.

Právní úprava před novelou ZOR z roku 1982 přiznávala za splnění zákonných podmínek právo na příspěvek na výživu rozvedeného manžela pouze na dobu pěti let po rozvodu. Nenabyl –li však rozvedený manžel ani po této době schopnost se samostatně živit, bylo možno soudním rozhodnutím z důležitých důvodů dobu trvání povinnosti poskytovat rozvedenému manželovi příspěvek na výživu prodloužit nad oněch pět let a to bez omezení. Vzhledem ke zkušenostem z praxe, které ukázaly, že podmínky opravňující rozvedeného manžela k poskytnutí příspěvku na výživu v době do pěti let po rozvodu přetrvávaly v řadě případů i po uplynutí této doby, zavedla novela ZOR časově neomezené právo na příspěvek na výživu.

Právo na výživné zanikne též poskytnutím jednorázové částky na základě písemné smlouvy (§94 odst. 2 ZOR). Jde o projev principu smluvní volnosti účastníků, kteří mají

⁵²⁾ Zákon o rodině. Komentář. Holub M., Nová H., Hyklová J., Linde Praha, 2005, str. 233

⁵³⁾ Zákon o rodině. Komentář. Hrušáková M. a kol., C.H.Beck, 2005, str. 402

možnost dohodnout se spolu na určité sumě, která pokryje veškeré nároky na výživné do budoucna. Výhodnost takového postupu pro zúčastněné záleží např. na budoucím vývoji příjmů povinného, na změnách ohledně potřeby oprávněného, na délce života zúčastněných apod. Je na úvaze každého z manželů, jak ve vztahu ke svým individuálním zájmům posoudí situaci a vyhlídky do budoucna.

Tato smlouva může být uzavřena kdykoliv po rozvodu, a dále i rozvádějíci se manžely v rámci tzv. nesporného rozvodu, kdy je možno otázku výživného začlenit do smlouvy dle §24a odst. 1 pís. a) ZOR.

Z písemně uzavřené smlouvy o jednorázovém vypořádání mezi rozvedenými manžely je možno žalovat na plnění, nedojde-li ke splnění povinnosti z dohody plynoucí dobrovolně.

Závěr kapitoly o výživném rozvedeného manžela

Podpora rozvedeného manžela po zániku manželství ze strany manžela druhého jest plně opodstatněná a namíste, zejména žádá-li o ní ten z bývalých manželů, který veškerý svůj čas po dobu trvání manželství investoval do péče o děti a manžela, kterému touto svou péčí umožnil profesní růst v zaměstnání, díky němuž mohl zajišťovat slušnou životní úroveň rodiny. Manželovi v domácnosti se po dobu trvání manželství dostávalo za jeho péči o rodinu jakéhosi odčinění v podobě zákonem předepsané participace tohoto manžela na životní úrovni zabezpečované druhým manželem, který je z titulu vyživovací povinnosti mezi manžely povinen zajistit, aby životní úroveň jeho manžela byla stejná jako jeho vlastní.

Po rozvodu však ale nezřídka nastává situace, kdy se ten z manželů, který jako cestu k seberealizaci a životnímu naplnění dobrovolně zvolil budování kvalitního rodinného zázemí a vzdal se tak možnosti uplatnit své schopnosti v zaměstnání s vyhlídkou na kariérní postup, stane bezprizorním. Za těchto okolností je povinností státu, aby právní úpravou garantoval další důstojný život pečujícího manžela.

ZÁVĚR

Je nepochybné, že trvalost a stabilita manželství není určena jen samotnými manžely, ale vychází též z nastavení celospolečenského klimatu, jehož podstatnou součástí jsou právem umožněné varianty ukončení manželství.

Dojde –li nakonec k tak závažnému ochladnutí vztahů, které má za následek rozpad manželství, je zde úkolem právní úpravy umožnit manželům co nejbezbolestnější ukončení soužití. Jen tak může být dána šance brzkému ustavení nového vztahu, jenž by byl díky své plné funkčnosti schopen vytvořit zdravé prostředí pro život nejen dvou dospělých jedinců, ale samozřejmě též pro jejich případné potomky. Pro ty se přímé sledování vrcholící rodičovské krize stává obzvlášť deprimujícím zážitkem, který se může díky své hloubce nesmazatelně podepsat na jejich duševním zdraví, nehledě na sílu vlivu vzorů na děti v rámci rodiny a na jejich pozdější chování v dospělém partnerském vztahu.

Rozvodovost je dále pod nemalým vlivem rozhodovací praxe soudů, na jejichž činnost jsou v této oblasti rozhodování kladeny značné výkladové nároky. Česká úprava rozvodu manželství je totiž ve srovnání s řadou úprav zahraničních vcelku rámcová, je tudíž nutná její aplikace osobami zkušenými a fundovanými.

Rozvodovost je tedy ve skutečnosti limitována aktuální právní úpravou a výkonem soudní praxe.

Západní Evropa posledních 20ti let se vyznačuje liberalizací v oblasti přístupu k rozvodu, což znamená především jeho umožnění na základě dohody manželů. V práci *Stabilita rodiny*⁵⁴ se poukazuje na důsledky této liberalizace v tom smyslu, že zákon za daných okolností pouze legalizuje ukončení tzv. „mrtvých manželství“, kdy manželé již fakticky žijí odděleně. Zároveň se uvádí, že liberalizace rozvodovosti nevyvolává obávaný následek v podobě tzv. rozvodových nálad u těch manželů, kteří spolu ještě žijí a vážají zda se rozvést.

Ještě před tím, než dojde k rozvratu vztahu je však možno v ideálním případě pomýšlet na takovou právní úpravu, která by působila preventivně.

⁵⁴ *Stabilita rodiny*. Tutterová J., Voňková J., Harl J., Výzkumná práce 1990, Praha, str. 68

Seznam literatury

Knihy

- 1) Bakalář E., Novákovi M. a D., Průvodce rozvodem, Lidové Noviny, 1996
- 2) Dvořák J., Majetkové společenství manželů, Aspi, 2001
- 3) Hrušáková M. a kol., Rodinné právo, Doplněk, 1995
- 4) Hrušáková M. a kol., Zákon o rodině. Komentář, C.H.Beck, 2005
- 5) Hrušáková M., Králíčková Z., České rodinné právo, Doplněk, 1998
- 6) Holub M., Nová H., Hyklová J., Zákon o rodině. Komentář, Linde Praha, 2005
- 7) Holub M., Bičovský J., Fiala J., Občanský zákoník. Poznámkové vydání s judikaturou a literaturou, Linde Praha, 2005
- 8) Holub M., Bičovský J., Pokorný M., Společné jmění manželů, Linde Praha, 2000
- 9) Choděra O., Partnerství, manželství a paragrafy, Grada, 2002
- 10) Jehlička O., Švestka J., Škárová M. a kol., Občanský zákoník. Komentář, C.H.Beck, 2004
- 11) Jehlička O., Petříková L., Vopálenský J., Byty a bydlení, Prospektrum, 1992
- 12) Kocourek J., Byty, nebytové prostory, nájem a vlastnictví bytů, Eurounion Praha, 2003
- 13) Kocourek J., Plecítý V., Občanský zákoník. Výklad, judikatura, související předpisy, Eurounion Praha, 2004
- 14) Korecká V., Nájem bytu, Iuridica Brunensia, 1995
- 15) Křeček S., Aktuální otázky bytového práva v praxi soudů, Linde Praha, 2002
- 16) Kurka V., Korecká V., Fiala J., Vlastnictví a nájem bytů, Linde Praha, 2004
- 17) Nováková H., Schodelbauerová P., Bydlení v nájemním bytě, C.H.Beck, 2000
- 18) Mayerová Z., Šťovíček J., Zákon o rodině s komentářem, Codex Bohemia, 1998
- 19) Radvanová S., Zuklínová M., Kurs občanského práva. Instituty rodinného práva, C.H.Beck, 1999
- 20) Radvanová S., Radimský J., Zákon o rodině. Komentář. Praha: Panorama, 1989
- 21) Salač J., Majetkové vztahy mezi manžely, Ediční středisko PF UK, 1994
- 22) Těžká O., Nová H., Vyživovací povinnost, Linde Praha, 1995
- 23) Tutterová J., Voňková J., Harl J., Stabilita rodiny, Výzkumná práce, Praha, 1990

Časopisy

- 1) Fiala J., Právní rozhledy, 1999, č. 2, str. 79, K rozdílu mezi vypořádáním společného jmění manželů a uzavřením dohody vypořádání
- 2) Haderka J., Socialistické soudnictví, 1977, str. 9, Dohody o výživném mezi manžely a bývalými manžely
- 3) Haderka J., Bulletin advokacie, 1984, str. 73, Rozsah nároku na přiměřenou výživu podle §92 zák. o rodině
- 4) Kabát J., Socialistické soudnictví, 1984, č. 10, str. 35, Příspěvek na výživu rozvedeného manžela po novele zákona o rodině
- 5) Kamlach M., Socialistická zákonost, 1983, K novelizaci zákona o rodině
- 6) Mokřý A., Socialistická zákonost, 1966, č. 4, str. 225, Vznik a zánik práva společného užívání bytu
- 7) Orlický R., Socialistické soudnictví, 1987, č. 1, str. 45, K příspěvku na výživu rozvedeného manžela
- 8) Radimský J., Bulletin advokacie, 1983, str. 120, Domněnka vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů
- 9) Radimský J., Bulletin advokacie, 1986, str. 38, Částečné vypořádání bezpodílového spoluvlastnictví manželů
- 10) Radvanová S., Právo a zákonost, 1990, č. 8, str. 440, Vyživovací povinnost s otázkou
- 11) Radvanová S., Švestka J., Právní Obzor, 1973, Úvaha nad vyživovací povinností mezi rozvedenými manžely
- 12) Vašíček M., Právní rozhledy, 2002, str. 441, Nad povahou lhůty pro vypořádání společného jmění manželů dohodou